

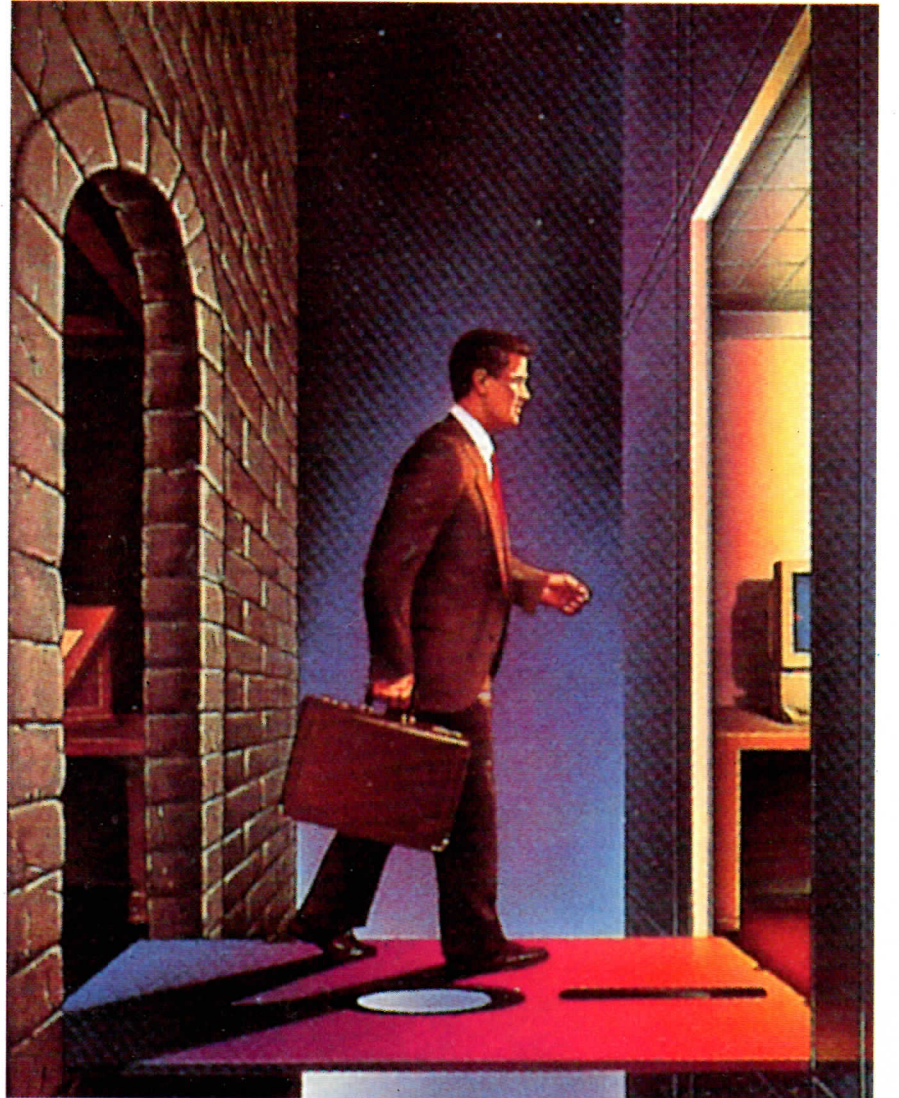
SAYI : 13-14 Kasım-Aralık 1994
Türkiye Yazarlar Sendikası
Aylık Yayın Organıdır

Kent ve Kültür

Aydın Boşan, Oktay Ekinci
Nurettin Sözen, Cengiz Bektaş
Raif Ertem, Atila Ergür
Zihni Küçümen, Demirtaş Ceyhun
Erdal Doğan, Yusuf Çotuksöken
Yüksel Pazarkaya

S
Y
E
EDEBİYAT

*Editör'den***SORUNLAR... SORULAR...**

Ilk oluşumlarından bu yana hep bir çekim merkezi olan kentler, giderek bu özelliğini yitirmeye başlıyor. Her geçen zaman sıcaklığın yerini biraz daha soğukluk alıyor. Bu soğukluk hiçbir yapısal değer taşımayan binalarıyla, artan trafik, hava, su sorunlarıyla ve yozlaşan insan ilişkileriyle her gün karşımıza çıkıyor.

Dünden bugüne kültürleri taşıyan kentler, bugünden yarına kirliliği taşımaya mecbur görünüyor. Kent insanının sanatsal, bilimsel ve kültürel kaygılardan uzaklaşması bu mecburiyeti hızlandırıyor.* Kentlerin birer yatırım alanına dönüşmesi, insanların dünyalarını daraltırken sanayi kuruluşlarının, dev çarşıların, büyük otellerin sayısını artırıyor. Derken telaş, stres, koşuşturmaca kent insanının temel karakteristik özellikleri arasında sayılıyor. Kültür mü? Birkaç Amerikan filmi, çok satanlardan birkaç kitap...

Yarına ne kalacak?..

Günübirlik yaşama düşüncesinin iyice benimsetildiği kent insanından, yarının insanı ancak tüketimi teslim alabilir. Herşeyin, en çok da insanın kendisinin tüketildiği kentlerde bugün, insanın kendisine ihanet edişine tanık olmuyor muyuz? Kastamonu, Muğla, Kütahya, Urfa evleri yarına kalacak mı? Ya tarihi Pera apartmanları?

Yakıp yıkmayı seven yöneticiler oldukça... Yakın örnekleri hâlâ tartışıldıkça...

Kentlerin tarihsel kimlikleri yitirildiğinde kültürlerinden nasıl söz edilebilir? Bu kimliğin korunmasıysa kentlere birer yatırım alanı olarak bakmamaktan geçiyor. Uygarlığa giden yol, hiçbir estetik değer taşımayan binalarda soğuk insanların yaşamalarıyla olmuyor. Aksine bu yaklaşım, uygarlığa açılan yolun önünü tıkamaktan başka bir işe yaramıyor. Kent insanının yaratıcılıktan uzaklaşması kendi acı sonuna yaklaşması oluyor.

Yüzeysel çözümlerle yaklaşılan kent sorunlarının aslında hiçbir şeyi tam anlamıyla çözemediği ve sorunların da giderek yığıldığı bu süreçte, yalnızca tanık olmak duyarlı olmayı anlamlandırmıyor.

Sevgi ve dostlukla.

İÇİNDEKİLER

Kentlerimiz - Aydın Boysan.....	2
Kentler Büyüdü, Kültürleri Küçüldü - Oktay Ekinci.....	3
Kentlerde Katılımcı Kültür Politikası - Prof. Dr. Nurettin Sözen.....	7
Kent Dokusunun Biçimlenmesinde Kültürün Etkinliği - Cengiz Bektaş.....	8
Göç ve Kent Kültürü - Raif Ertem.....	9
Kent ve Eğitim - Atıla Ergür.....	10
Tiyatro ve Kent - Zihni Küçümen.....	12
Şeyh Bedreddin Destanı'ndaki Köy ve Köylü -Demirtaş Ceyhun.....	14
Seçilmiş Hikâyeler ve Dost Dergisi - Erdal Doğan.....	22
Resmi Türk Dil Kurumu'nun Okul Sözlüğü - Yusuf Çotuksöken.....	25
46. Frankfurt Fuarı'nın Ardından Kitap Serüveni - Yüksel Pazarkaya.....	27
Düş Gezgini: Gerard de Nerval - Erdal Doğan.....	29
Penceremizden.....	30
Haberler.....	32

TYS EDEBİYAT

Türkiye Yazarlar Sendikası Aylık Yayın Organı
Kasım-Aralık 1994 YIL: 1 SAYI: 13-14

Türkiye Yazarlar Sendikası Adına Sahibi: **Oktay Akbal**

Sorumlu Yazı İşleri Müd.: **Haşmet Zeybek**

Karikatürler; **Tan Oral**'in **Pencereler** Albümünden alınmıştır.
Kapak Resmi: **Andy Zito**

Ofset Hazırlık: **Tiyatro Yapım** 243 35 33 Baskı: **MÜ-KA Ofset** 511 25 99

Türkiye Yazarlar Sendikası: Setüstü, İnebolu Sokak 67/2 80040 Kabataş-İst.
Telefon ve Fax: 0212 - 252 19 30

KENTLERİMİZ

Aydın Boysan

Kentlerin kurulmasına başlanması, insanların doğaya karşı korunma içgüdülerinden kaynaklanır. Sonraki basamakta, birey-toplum ilişkilerini geliştirme çabası yer alır. Kentler aşiret olmaktan toplum olmaya geçişin, biçimsel mekanlarıdır.

Kişilerin de, toplumların da geçmişi kısır döngülü çukurlarından çıkıp, geleceğin umut dolu gelişmelerine yönelebilmesi için, bir düzenleme yöntemi gerekir. Bunun adına "plan yapmak" denir. Kişilerin aylık bütçe yapmasından ülke bütçelerine kadar her plan "geleceği düzen altına almak" amacını taşır.

Kent planları da, "toplumların yerleştiği mekanları, gelecek için "yaşanır biçime dönüştürmek" amacı ile yapılır.

Plan yapabilmek yetenek işidir. Günlük yaşamı düzene sokabilmek gibi minik ölçüden başlayan bu yetenek, yaşamları planlayarak düzene sokabilmekle, büyüyen önem kazanır. Hele uygulanabilir plan yapabilmekle birlikte o planı zaman bölümleriyle koşut olarak buluşturarak uygulayabilme olanağı sağlayabilmek, bir uygarlık sorunudur.

Toplumumuz uygarlığa varış yolunda, henüz emekleme çağını atlatmış değildir. Bu nedenle, geleceğe yönelik planlamaları başarıyla yapma yeteneğinden, yoksundur. Bunun en basit örneği, yıllık devlet bütçesidir. Uygulanabilir bir bütçe yapılamadığı gibi, yapılan da uygulanamamaktadır.

Geleceği planlayabilmeye zaman ayırabilme olanağı yaratılabilmesi için, tüm yeteneklerin de ötesinde başka bir temel daha zorunlu olur. Bu temel, geçmiş zamanın temiz yaşanmasına dayanır. Oysa bizim

geçmişin pisliklerini temizlemek için ayırmak zorunda olduğumuz zaman, geleceği düşünmek için zaman bulmamıza yeterli olanak bırakmaz.

Kent planlamak da, geleceği düzen altına almanın biçimlerinden birisidir. Kentler de planlanarak gerçekleşmeli, bu planları eskiten her zaman dilimi sonunda, o plan yeni verilerin ışığında değiştirilmeli ve yenilenmelidir.

Planın "değişmez" olması gerekmez. Plan "değişir" olmalıdır. Ama bu değişiklik, politika madrabazları ve çıkar çetelerinin isteklerine oyuncak olarak değil, "planlama düzeni gereklerine" göre yapılabilir.

Tarımla uğraşan nüfusun azalması, tarım yöntemlerinin zorunlu gelişmesi, örneğin eşekli köylülerin yerini traktörlü köylünün alması gibi değişimler sürüp gidecektir. Endüstri ve hizmetler sektörü geliştikçe, kentlere göç önlenemez. Önümüzdeki 20 yılda 20-25 milyon nüfusun daha, kentlere göçmesi beklenir.

Kentler toplu yaşama mekanları. İnsanların orada bir araya gelişleri, birbirlerini yaşamaya ısındırmak için...Bu ısınmanın ateşi kültür, sanat, bilim... Cehennem ateşi değil... Cehennem ateşi korkusu, insanları yaşama sevincinden soğutuyor.

Göçler planlanmadıkça, kentler planlanmadıkça, planlar uygulanmadıkça, kentlerimizin geleceği bugünkünden daha çözümsüz kalacaktır.

İçinde hâlâ acınma kırıntıları kılmışaşan "gecekondu" sözcüğünü

artık unutmamızdır. "Yapı kaçakçıları"na acımak, topluma acımamaktır. Sürü konuşlanması biçimi böyle giderse, kentlerimizin önümüzdeki yüzyıllardaki geleceğine de, utanç yüklü ipotekler konmuş olacaktır.

Kentlerimizin içinde bulunduğu sürü yerleşmesi mekânlarına dönüşmesinin; planlılardan ya da profesyonel meslek sahipleri yeteneksizliğinden kaynaklandığını sanmak, pek safdilce bir düşünce olur (Meslek onuru satan işbirlikçi profesyoneller, elbet bu arıtmanın dışında kalır). Varılan sonuçlar, profesyonel politikacı ve çıkar çetelerinin marifetidir. Hele imar yetkilerinin son 10 yılda yerel yönetimlere aktarılması, düzensizliği iyice şirajesinde çıkarmış bulunuyor.

Sonsuza dek geçerliğini yitirmeyecek bir kanun, sadece üç sözcükle anlatılır.

"Zehiri miktar doğurur." (Dosis facit venenum)

Çok basit bir örnekle, çok kısa ve açık açıklaması şöyledir: Bir insan 20-25 litre pırl pırl kaynak suyu bile içse, çatlar. "Yapı kaçakçıları"nın bolluğu, kentlerimizi öldürücü zehirlemektedir.

Politikanın üst basamaklarında bulunanlar, zaten düzgün kentleşmeye katkıda bulunmak şöyle dursun, tüm ulusa ait araziye yapı kaçakçılarına peşkeş çekiyorlar. Üçbeş oy uğruna toplumda düzen saygısını yokeden vicdan fukaralarıdır bu politikacılar. Halk ise, düzgün kentleşmeye katkıda bulunmuyor. Doruktakilerden alınan köşe dönme dersleri, çoğunluğun gözlerini karartıyor.

Ülkemizdeki tüm doğal servetlerin, altı-üstü dahil tüm toprakların ve havanın sahibi, tüm Ulusumuzdur. Ülke zenginliklerinin hepsinde, tüm bireylerin, 60 milyonda bir bile olsa, payı var. Orman kaçakçılığında imar kaçakçılığına kadar tüm kaçakçılık türleri, düpedüz hırsızlık biçimleridir. Başkalarının hakkını çalmaktır bu işler... Halka bunu anlatmaya çalışma görevi or-

tadayken, politika haydutlarının bu işleri teşvik etmesi, halk dalkavukluğudur.

Toplumumuzun katmanları birbirinden bozuk. Başını alan köşesine çekilmiş. Kentler milyonlar kalabalığı içinde, dirsek teması bile olmayan gruplara parçalanmış. İnsanlar ise, mahşer kalabalığı içinde yapayalnız.

Kent bölge ve alanları da böyle... Avrupa-Asya köprülerinin dibi, kaçak yapılarla doldurulmuş... Sanayi çarşılarıyla gökdelenler, dip dibe... İlişkileri yok. Hepsi kendi havasında. Oysa kent, bütünlüğü olan bir organizmadır. Tümü birbiriyle ilişkili olmak koşuluyla... Nefes alma bütünlüğü yoksa, orasının adına kent denmez. Bizim kentlerimiz tümüyle ve hızla, kapı-pencere-duvar açık hava depolarına benzemekte.

Toplum, düşünmeden inanmaya sürüklenen düşünce üşengeçleri sürüsüne dönüştürülüyor. Politik doruklarda, üzerlerine leke bırakan gölgeler düşmüş kişilerin doruklara çıkmasını, beyin miskinliğiyle malül aydınlar kesimi kayıtsızca seyrediyor. Zaman geçtikçe toplum, nitelik kazanmıyor, yitiriyor.

Kentler toplu yaşama mekanları. İnsanların orada bir araya gelişleri, birbirlerini yaşamaya ısındırmak için... Bu ısınmanın ateşi kültür, sanat, bilim... Cehennem ateşi değil... Cehennem ateşi korkusu, insanları yaşama sevincinden soğutuyor.

Kentler toplumların "yüzü"dür. Yüzümüzün kirlerini, hiç olmazsa gelecek yüzyıl için, temizlemeye çalışmak zorundayız.

Bir dileğim var: Bu yazıda azıcık olsun gerçeklere uymayan yanlar ve abartmalar olduğunu sananlar, yazıyı bir kez daha okuyup düşününler istiyorum. ■

Kentsel yapılaşma ve kültür üzerine değinmeler...

"KENTLER BÜYÜDÜ, KÜLTÜRLERİ KÜÇÜLDÜ"

*Kentsel değerler ortadan kalktıkça,
kent kültürü de aslında "varlık
nedeni" yitiriyor.*

Oktay Ekinci

"İzmit kent olarak büyüdüğüce büyüdü; ama kent kültürü büyümedi, tam tersine küçüldü..."

Bu değerlendirmeyi Kocaeli Valisi **Kemal Nehrozoğlu** yaptı. Geçenlerde düzenlenen bir toplantıda İzmit'in elde kalan son bir kaç tarihi sokağının nasıl kurtularılabileceği tartışılırken, kentleşme ve kültür arasındaki ilişkinin son yıllardaki durumunu belki de en kısa ve en gerçekçi bir tanımlamayla ortaya sermiş oldu:

"Kentlerimiz büyüdüğüce, kültürleri de küçülüyor..."

Acaba bu neden böyle oluyor?

Kuşkusuz kente karşı duyarlı bir Vali'nin bu değerlendirmesindeki "küçülme" deyimini, nicel bir kavram olarak almamak gerekiyor. Kemal Nehrozoğlu, İzmit'in eski kültürel kimliğinin ve bu kimliği yaratan, yaşatan ve besleyen "tarımsal kent kültürü" zenginliğinin giderek yitirildiği bir süreci vurguluyor.

Benzer şekilde "büyüme" sözcüğü de elbette ki "gelişme" ya da "olgunlaşma" anlamına gelmiyor. Yine İzmit için ve hemen tüm kentlerimizde yaşanan büyüme süreci için daha doğru bir tanımlamayı "genişleme", "irileşme", "yaygınlaşma" gibi sözcükler verebiliyor. Gerçekten, örneğin İstanbul büyümüyor; aslında genişliyor ve genişledikçe de "değişiyor". Adana da

büyümüyor; belki irileşiyor ve yine değişiyor. Diyarbakır, İzmir, Mersin, Ankara, Antalya... ve daha birçokları da galiba öyle...

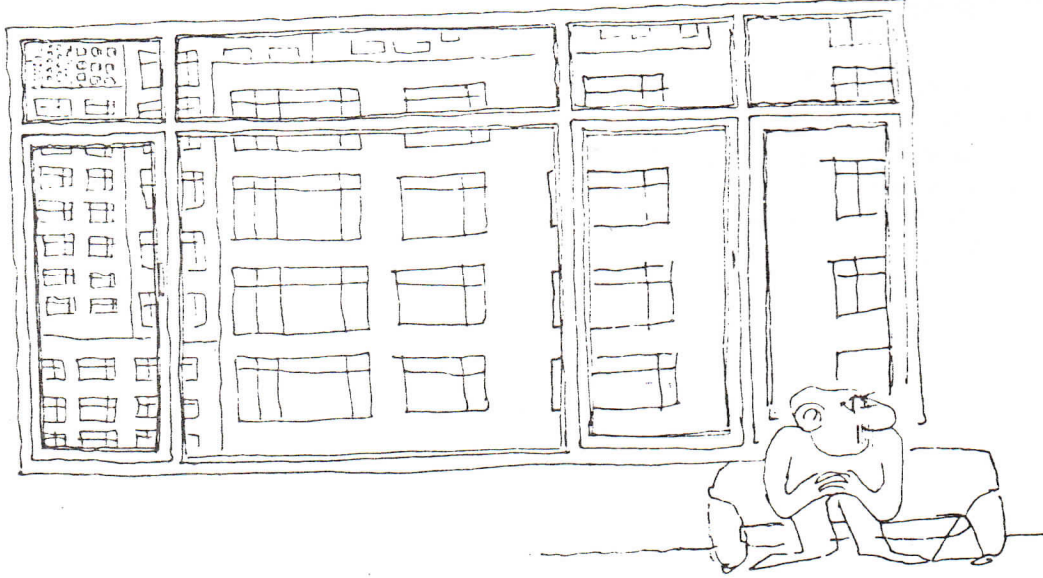
Evet; acaba bu neden böyle oluyor?

Kentlerimiz ister enine olsun, isterse boyuna ya da yüksekliğine olsun, bir yandan sürekli gelişirken, öbür yandan aynı gelişmeyi neden kimliklerinde ve kültürel yaşamlarında da sağlamıyorlar? Deyim yerindeyse neden "kentli gibi" kentleşemiyorlar?

Kuşkusuz, bu sorunun günümüzde hemen herkes tarafından verilen ortak bir yanıtı var; ve o da kentlerimizdeki bu dengesiz büyümeye bağlı kültürel gerilemenin başlıca nedeninin "göçle gelen sosyal değişim" olması.

Daha açık şekliyle, bu konuyu tartışanların büyük bir çoğunluğu, özellikle İstanbul, Ankara, İzmir gibi metropollere gelen milyonlarca kişinin yarattığı "ortam" yüzünden kentlerin kültürel kimliklerinin bozulduğuna inanıyor. Yine, ağırlıklı olarak bu göçe bağlı bir süreç içerisinde tırmanan ve giderek kentin geneline egemen olan "çarpık yapılaşmanın" da aynı bozulmayı desteklediği ve giderek yerleşik bir kent düzeni haline getirdiği savunuluyor.

Bu gözlemler elbette ki çok yanlış değil ve bir bakıma yakın geçmişte-

Tan Oral

ki köyden kente göçe karşı duyulan "toplumcu hoşgörünün" sanki terk edilmeye başlandığını da göstermesi açısından olumlu da sayılabilir.

Ancak, yine bu genel değerlendirme içerisinde gözden kaçan bazı ayrıntılar var ki sorunun daha derinlemesine irdelenebilmesi için üzerinde özel olarak durmak gerekiyor.

Örneğin, Anadolu'dan İstanbul'a gelerek "kent kültürünü öldürdükleri" söylenen insanların büyük bir çoğunluğu, aslında yine Anadolu'daki "binlerce yıllık kent kültürünün" yarattığı yörelerin insanları. İstanbul'un kültürü ne kadar tarihselse Diyarbakır'ınki de o kadar tarihsel.

Benzer şekilde bugün İstanbul'da, Ankara'da, İzmir'de, Bursa'da ve diğer "göç alan" kentlerde gözlediğimiz çarpık ve kişiliksiz yapılaşma, örneğin Kars, Van, Sivas, Erzurum gibi bir çok "göç veren" kentlerimizde ve dahası kasabalarımızda da egemen bir imar düzeni haline gelmiş durumda. Mardin'de o görkemli ve anıtsal kent dokusu da yeni yapılaşmadaki tarihe duyarsız mimarinin elinde yok olup

gidiyor; Bodrum'daki yine o çevreye ve insana saygılı yerleşme düzeni de aynı duyarsızlık yüzünden artık salt fotoğraflarda kalıyor.

Yani, özetle denilebilir ki, kültürel gerileme (ya da değişim) ve bununla koşut tırmanan çarpık kentleşme (ya da kişiliksiz yapılaşma), özellikle göçle büyüyen metropollerimizde en çarpıcı boyutlarıyla yaşanıyorsa da, aslında bu süreç günümüz Türkiye'sinde hemen "tüm kentlerde" egemen.

Dahası, yukarıda da dediğim gibi, kasaba ve köylerimizde bile aynı süreci gözlemek mümkün.

Dilerseniz, şimdi bir kez daha soralım:

Acaba, bu neden böyle oluyor?

Kent kültürünün elle tutulur, gözle görülür en açık göstergelerinden biri mimari, ya da "yapı kültürü" olsa gerek.

Bir yol, eğer her iki yanında sıralanmış evler varsa "sokak" olur. Yoksa, sadece "yol" olarak kalır. Benzer şekilde bir kenti de salt yollar ve binalar yığını olarak değil, "sokaklar, caddeler ve meydanlar" ola-

rak tanımlamak gerekir. Her üçüne de kentsel doku içerisinde kimliğini ve kültürünü kazandıran güç, kendilerini çevreleyen yapılarıdır.

Söz gelimi, tarihi Pera apartmanlarının o insana uygarlık duyguları veren cephe mimarileri tümüyle bozulmuş olsaydı, ya da o binalar hiç olmasaydı, İstiklal Caddesi'nin Beyoğlu kimliğinden de söz etmek olanaksızdı. Ya da Muğla evlerinin tümü ortadan kal-

dırılıp, yerlerine bambaşka bir kültürü yansıtan binalar dikilseydi, bu güzel kente "Muğla" demek bile belki de artık gerekmiyebilirdi.

Benzer şekilde İzmir'in Alsancak semtindeki özgün "İzmir sokaklarına" kimliğini veren, bu sokaklardaki levanten evlerdir. Adana'nın Tepebağ semti kentin "ta kendisi" ise hiç kuşkusuz bunu yine Tepebağ'daki eski Adana evlerine borçludur. Erzurum'daki "Taşmağazalar" olmasa, Taşmağazalar caddesinin o adı taşımasının hiç bir anlamı kalmaz. Amasya'da Yeşilirmak kenarındaki "yalı evler" kurtarılamazsa, bu evlerle kişiliğini bulan "Yalıboyu" kültürüne de yaşatabilmek olası değildir.

Anadolu'daki -ve elbette Trakya'dakiler de- hemen her yerleşmenin kendine has yerel zenginlikleri sayısız örnekler sergileyerek kanıtıyor ki kent kültürünün en açık göstergelerinden biri yapı kültürüdür; başka bir deyişle "sivil mimari kültürüdür."

Bu böyle olduğuna göre, söz gelimi acaba yine Anadolu'dan İstanbul'a ya da diğer büyük kentlere göçle gelen insanlar, neden kendi yapı kültürlerini de taşıyorlar ve

geldikleri yörenin uygarlık biriki- miyle hiç ilgisi olmayan, "ilkel" de- nebilecek bir mimari beğeni düzeyi sergileyen binaları yapıyorlar?

Yine söz gelimi acaba neden bu insanlar giyimde, kuşamda, yeme- lerinde, içmelerinde, sosyal yaşan- tılarında, dillerinde, alışkanlıkların- da... "geldikleri yörenin kültürünü" taşıyorlar ve bunu hiç elden bırak- mıyorlar da, aynı yöredeki kente ve doğaya saygılı "sivil mimari gelene- ği" yanlarında getirmiyorlar; hatta bu geleneğin tam tersi olan bir ya- pılaşma sürecinin önde gelen mi- marları oluyorlar?

Bu sorunun yanıtını "çünkü, yok- sullar da ondan" şekilde verenlere artık katılmadığımı hemen söyle- meliyim.

Bu tür "global bir yanıt" belki Ada- na'daki ya da Diyarbakır'daki "ger- çek gecekondular" için belli oranda geçerli olabilir. Ayrıca, 60'lı ve en çok 70'li yıllara kadar ve örneğin Ankara kenti çevresi ya da İstan- bul'un kenar mahallelerindeki kon- dular için de "yoksulluğun mimarisi" denilebilirdi.

Ama bugün özellikle İstanbul'da ve hele Boğaziçi bölgesinde mil- yonlarca kişilik metropoliten yer-leşme alanlarına dönüşen kaçak ya- pılanma alanlarındaki binalara artık gecekondular demek saçma ol- duğu gibi, bu binaların yansıttığı kültürü de "gecekondular kültürü" ya da "sefalet barınakları" diye tanımla- mak fazla inandırıcı değil.

Her biri en az kent merkezindeki "planlı, projeli, ruhsatlı" binalar ka- dar birim maliyetlerle inşa edilen bu kaçak yapılar, ne sahiplerinin geldikleri yörenin mimarisinden iz- ler taşıyor, ne de İstanbul'a karşı duyarlı bir kent kültürünün tasarı- mını kaygısını.

Tekdüze, kişiliksiz, ölçeksiz ve fak- kat "lüks inşaat malzemeleriyle" ve elbette ki "betonarme" olarak yapı- lan bu yasadışı göçmen konutların- ın ya da yağma apartmanlarının içersinde ise "memleket hasretiyle do- lu" bir yaşam sürüyor. Kasetçalar-

dan yükselen müzik ya yozlaşmış bir yöresel, ya da arabesk; evin ki- ler haline getirilen bölümünde memleketten gelen kışık yiyecekler var; yerlerde ve duvarlarda yine memleketten gelen halılar ve kilim- ler kaçak inşa edilen ve İstanbul'a "yeni kent kimliği görüntüsünü" ka- zandıran bina ise ne Sivas'takilere benziyor, ne de Erzurum, Kastamo- nu, Kütahya, Urfa, Maraş, Midyat ya da diğer kentlerdeki yöresel ya- pılara... Çünkü artık -ve yaklaşık otuz yıldır- Anadolu'daki ve Trak- ya'daki kentlerimizde de yeni yapı- laşma "yerli kültürle" gerçekleşmi- yor. Yöresel kent kültürü, yoksulluğa ya da varsılığa bağlı ol- maksızın, öncelikle "mimari zengin- liğiyle" yıllardır ortadan kaldırılı- yor, yok ediliyor...

Türkiye'de kentlerin tarihsel kim- liklerini yitirmeye başlaması 1950'lerde birlikte gündeme gelen "imar ve inşaat hamleleriyle" hız kazan- dı.

Kimi kaynaklara göre tarih bo- yunca 42 uygarlığın yaşandığı Ana- dolu'da Cumhuriyet döneminin en azından kentlere kazandırdığı 43. uygarlık "planlamaydı".

Kent kültürünün "tarihsel birikimle birlikte" sürdürülmesi ve geliştiril- mesi için "çağdaş uygarlık anlayışı- nın" olmazsa olmaz bir bilimsel ko- şul saydığı kent planlaması kavramı, Cumhuriyet'in daha ilk yıllarından itibaren Türkiye'nin en çok önem verdiği "kalkınma kuralla- rı" içersine girdi. Dünya'nın önde gelen mimarlık ve şehircilik uz- manları daha 1930'lu yılların başla- rında kentlerimiz için çoktan kolları sıvamışlardı. Ankara'da Mösyö He- ussler'in (1927) ve ardından Her- mann Jansen'in (1932), İstanbul'da Elgözt'ün (1933) ve daha sonra Pro- ust'un (1939), İzmir'de ise Dan- ger'in (1925) imzalarıyla başlatılan ilk planlama çalışmaları, 1950'li yıl- ların başlarına dek kentleşmenin yönlerini ve ilkelerini belirlediler.

İlginçtir, (aslında "çağdaş uygarlı-

ğın" gereği olarak) bütün bu yaban- cı uzmanlarla başlatılan planlama çalışmalarında ilk önemli kararlar hep "kentlerin tarihsel dokularının ko- runması" şeklinde olmuştu. Örne- ğin Ankara için eskikent ve yeni kent kavramı 1930'larda belirlenir- ken, Prost planı İstanbul'un tarihsel silüetine çok büyük önem vermiş, İzmir'de özellikle Alsancak, Bay- raklı, Karantina gibi semtlerdeki es- ki kent dokusunun yaşatılması da- ha o yıllardan yine imar planların- da öngörülmüştü.

1950'ler, bu uygarca yaklaşımın terkedildiği ve kentlere bir "kent" olarak değil, ranta dönüştürülecek birer "yatırım alanı" olarak bakılma- ya başlandığı yıllar oldu.

Nitekim, daha 1951 yılında Anka- ra'da, 1952 yılında da İstanbul ve İzmir'de "imar planları gelişmeye en- gel" olarak ilan edildiler. Hemen aynı yıllarda da "binaların kat sayıla- rını arttıran kurallar" ardı ardına yü- rürlüğe girdi...

Son zamanlarda bu konular he- men her açıldığında şunu düşün-meye başladım: "Acaba, Cumhuri- yet'in ilk dönemlerinde Türkçeleşt- irilen ezanın yeniden Arapça okunma- sına karar verildiği yıllarla, imar plan- larının bir kenara itilip yapılara ilave kat haklarının verildiği yılların aynı ol- ması, sıradan bir rastlantı mıydı?"

Kent planlarının salt "yapı yüksek- liğini arttırmak" anlayışına bağlan- ması, yine başta İstanbul ve İzmir gibi tarihi mahalleleri yöresel mi- mari zenginlikle bezeli kentlerimiz olmak üzere ülkedeki hemen tüm kent ve kasabalarda yoğun bir "yı- kım süreci" başlattı. Kat Mülkiyeti Yasası'nın da devreye girmesiyle "her mahallede bir milyoner yarataca- ğız" sloganıyla sürdürülen bu rant politikası, Dünya şehirciliğine Tür- kiye'nin bir katkısı olan "yap-sat imarcılığını" yarattı. Kentlerimizin bir çoğunda tarihsel kimliği yaşa- tan geleneksel yapılar hızla yıkıla- rak, buldukları arsaya verilen "imar haklarıyla" apartmana dönüş-

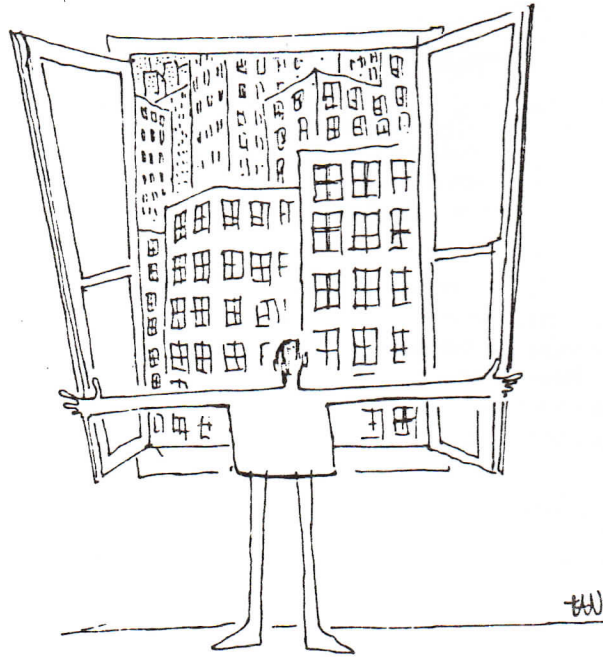
türüldüler. Bugün yine bir çok kentimizde 1950 öncesi genişliğini koruyan daracık sokak ve caddelerin her iki kenarında yüksek binaların sıralanmış olması işte bu sürecin ürünüdür. Kayseri'de, Elazığ'da, Samsun'da, Trabzon'da, Konya'da, Edirne'de, Tekirdağ'da, Balıkesir'de ve diğerlerinde kent merkezlerindeki "sıkışık apartman bölgeleri", aslında 1950'lere dek özgün dokularını koruyan, iki ya da üç katlı yapıların oluşturduğu bölgelerdir. İmar hakları salt bu yapıların arsalarına veriliş, kent planlaması "Türkçe ezanla birlikte" devreden çıkartılınca, tarihi eserlerin ranta dönüştürülmesi süreci bugünkü "modern"(!) dokunun kökenini oluşturdu.

1950'li yıllardan bu yana, yani şu ünlü "planyerine pilav isteriz" deyişinin politikaya yön vermeye başladığından bu yana geçen yaklaşık 40 yıl içerisinde, hemen tüm kentlerimizin yüzlerce ve binlerce yıllık kültürel birikimleri büyük oranda yok olmuştur.

Muğla, Amasya, Samsun, Kütahya, Bartın gibi son yıllardaki bazı özel koruma çabalarının umut verici sonuçları alınan yerleşmelerin dışında Anadolu insanı, artık kendi geleneksel mimari kültürünü ve bu kültürle gelişebilecek "kent uygarlığını" bilmiyor, tanımıyor.

Adana'da, yaşı 30'u geçtiği halde kente 20 km. ötedeki tarihi Misis yerleşmesinden haberi olmayanlar var. Çanakkale'nin gençleri, o güzel türküümüzdeki "Aynalı Çarşı'nın" bulunduğu mahalleyi tanımadan yetişiyorlar. Trabzonspor için her türlü kahramanlığı göze alan Trabzonlular, kentin üç bin yıllık kalesini ezmeye niyetlenen ve elde kalan son tarihsel sokakların üzerinden

geçmesi planlanan "uçan yol" projesine hiç tepki göstermiyorlar. Kültürel kimliklerini korumak için "kendi dillerinde" radyo ve televizyon yayını isteyenlerimiz bile bu yayınların dinleneceği kentlerimizdeki yine kültürel zenginliğin yıkılarak yerlerine kişilsiz rant yapılaşması yığınlarının doldurulmasına karşı aynı duyarlılık içinde değiller...

İşte böylesi bir "imar ve inşaa" sürecinin 40 yıllık tahribatını yaşayıp, üstelik buna tümüyle alıştıktan sonra ve dahası başka türlü olabileceğini de hiç bilmeden kalkıp İstanbul'a gelenler, bu yeni kentin kimliğine ve kültürüne duyarlı bir kaygıyı nasıl taşıyabilirler ki?

Başta doğrudan şu kim olduğu artık gerçekten bilinmeyen "İstanbulular" olmak üzere, toplumda hemen herkes tarihsel kent değerlerinin "yenileşme" adına yıkılıp, yok edilmelerini olağan karşılamaya başlamışken, yağmaya dayalı bir kaçak inşaat kentleşmesinden pay almaya koşanlardan "daha düzgün bir yapılaşma" nasıl beklenebilir ki?

Ve, açıkçası "ezici çoğunluğunu"

yasa dışı bir imar ve yerleşme düzeninin oluşturduğu bu "büyük" kentlerde, kurallara ve kültürel değerlere hâlâ saygılı kalabilmeyi başarabilen bir "azınlığın" şu garip "temsili demokrasiyle" kentin yönetiminde etkili olabileceği artık nasıl düşünülebilir ki?

Sözün kısası, bu ülkenin insanı belki de şu "II. Cumhuriyet" denilen dönemi aslında 1950'lerden bu yana yaşıyor.

Daha önceki dönemdeki, yani "gerçek" Cumhuriyet dönemindeki "planlı kentleşme" çabaları rafa kaldırıldığından beri ülkedeki binlerce yıllık kent ve uygarlık geleneğinin tüm birikimleri de ortadan kaldırılıyor.

Bu yıkım ve yokoluş süreci, denebilir ki 1980'lerin "kaçak kentleşmeyi özendirilen" politikalarıyla birlikte tam bir yağma düzenine dönüştü. Özgür bırakılan ve dahası imar aflarıyla da yasal güvence altına alınan kent yağması, toplumsal dayanışma ve birlikte yaşama kültürüne dayanan kent uygarlığının "yaşama ortamını" karrattı. Ve bu büyük yağmadan doğan rant ekonomisinin yarattığı çıkar ilişkileri sonunda "politikayı" da etkilemeye ve hatta giderek belirlemeye başladı.

Orman alanlarını, yeşil alanları ve dahası su havzalarını işgal ederek ele geçirmeyi "kentsel yaşamın yeni aşamaları" olarak gören bir toplumdan, kamu mallarının satışına (yani "özelleştirmeye") karşı bir şeyler yapmasını beklemek ne kadar boşunaysa, kimilerinin ileri sürdüklere gibi "kentlilik bilincine kavuşmalarını" beklemekte o kadar boşuna olacaktır.

Çünkü kent ortadan kalktıkça, kent kültürü de zaten varlık nedenini yitiriyor. ■

KENTLERDE KATILIMCI KÜLTÜR POLİTİKASI

Prof. Dr. Nurettin Sözen
*İstanbul Büyükşehir
Eski Belediye Başkanı*

Büyük kentlerimizde katılımcı bir kültür politikasının yerel yönetimler düzeyinde nasıl örgütleneceğine ilişkin sorular, öncelikle, yerel yönetimlerle sivil toplum (ve onun örgütleri) arasındaki ilişkileri temelli bir biçimde kavramaktan geçiyor. Çünkü katılımcılık, yerel yönetimlerin salt kültür alanında değil, yasal, ekonomik ve toplumsal koşullar elverdikçe, etkinliklerinin tümünü sivil toplum örgütleriyle birlikte, onların işbirliğiyle gerçekleştirmek anlamına gelmektedir. Biz, daha başından beri, bir kentin kimliğinin ne olması gerektiğine, o kentte yaşayan insanların ve onların kurumsallaşmaları demek olan sivil toplum örgütlerinin karar verecek olduğuna ilişkin düşüncelerimizi dile getirdik. Burada iyice vurgulanması gereken nokta, kent kimliğiyle sivilleşme arasında birebir bir tekabül ilişkisinin bulunduğu. Örneğin, Avrupa'daki büyük kentlerin tümünün kimliği, o kentlerin yönetiminin özerk yapılmasını olanaklı kılan katmanlarca gerçekleştirilmiştir. Daha başka türlü söylersek, kentleşme ile sivilleşme birbirlerinden ayrılmazlar.

Kentlilerin katılımı, özellikle geçen yüzyılda, sivilleşme ile daha temelli bağlar kurdu. 19. yüzyıl Fransa'sında yurttaşlar, merkezi yönetime karşı, bu yönetimin aşırı kısıtlayıcı tavrına karşı, 'Özgür Yurttaşlar Birliği' ya da 'Demokrasi Okulu' benzeri örgütlerde birleştirdiler. Burada ilginç olan nokta, mer-

kezi yönetimin de kentlerin bu örgütlerce yönetilmesine pek de ses çıkarmış olmadıklarıdır. Bir Fransız yazarı, Alain Peyrefitte, bu durum değinerek şunları yazıyor: "Böyle bir kitle devrimine karşı koyup Devlet'i tehlikeye atmaktansa, bu devrimine karşı çıkmamak merkezi yöneticiler için çok daha fazla akılcı olmuştur."

Kültürel düzlemde yerel yönetimlerin de, temelde, birer sivil toplum örgütü olduklarını unutmamaları gerekir. Bunun için yerel yönetimlerin her düzlemde özerkleşmeye ve merkezi yönetimle göbek bağlarını koparmaya özen göstermeleri gerektiğini düşünüyoruz. Bizce, yerel yönetimlerin bizzat kendilerinin, gerçek anlamda birer sivil toplum örgütü olarak iş görebilmeleri, onların merkezi yönetimden bütün bütüne kopmaları ile olanaklıdır. 3030 sayılı Yasa ile kurulmuş olan büyük şehir yerel yönetimleri, ne yazık ki, hâlâ, merkezi yönetime bağımlı olarak iş görmek durumundadırlar. Gerçi merkezi yönetimle yerel yönetimlerin özdeş oldukları tek parti zihniyeti, bir başka deyişle vali ve belediye başkanının aynı kişi olduğu dönemler çoktan geride kalmıştır. Yine de, yerel yönetimlerin sivilleşebilmeleri için gereken özerk konum, hâlâ sağlanabilmiş değildir. Katılımcı bir yerel yönetim politikasının önkoşulu, hiç kuşku yok ki, yerel yönetimin, görece değil, ama mutlak bir özerklik kazanmasıdır. Bu mutlak özerklik, kısaca kentin polisi, eğitim kurumları, hatta adalet kurumları ile merkezi yönetimden kopmuş, kendi örgütlenmesini gerçekleştirmiş olması demektir.

Hiç kuşkusuz, kent planlamasına katılım da böyle bir özerkliği önvarsayar. Devlet'in müdahaleci ve buyurgan kılıcı, yerel yönetimlerin tepesinde sallandığı sürece, bu yönetimlerin kendileri dışındaki sivil toplum örgütleriyle kent planlaması doğrultusunda bir ilişki kurmasının hiçbir pratik yararı yoktur.

Merkezi yönetimin dilerse uygun bulunmayıp onaylamayacağı bir çalışmanın içinde yer almak anlamsızdır.

Gene de, yerel yönetimlerin, görece olarak merkezi otoriteden en fazla özerk oldukları alan, belki garip ve şaşırtıcı gelebilir ama, kültür alanıdır. Kentlerde kültürün katılımcı bir yaklaşımla yeniden yapılanması ya da yeniden örgütlenmesinde, bizim beş yıllık deneyimimiz göstermiştir ki, merkezi yönetimin hiçbir müdahalesi olmamıştır. Daha doğrusu, merkezi otorite, yerel yönetimlerin etkin oldukları bütün alanlarda müdahaleci ve buyurgan bir siyaseti öngörürken, kültürel yapılanmada herhangi bir kısıtlayıcı ya da tepeden inmece bir yaklaşım içinde olmadı. Bizim yönetimimizde, Kamuoyunu en çok meşgul eden sorunların, kültürel alana ilişkin sorunlar olmasının temel nedeni bizzat budur. Çünkü, kültürel alanın sivil bir anlayışla yeniden örgütlenmesinin geniş bir katılımcılığa açık tutulması, kamuoyunu ister istemez bu sorunların içine sokmuştur.

Sözümü şöyle bağlamak istiyorum: Kentleşme, bir yazarımızın da belirttiği gibi, toplumsal-kültürel bir evrim sürecidir. O halde, kentleşme durumundaki bir toplumda, kentlinin çevresinin düzen ve yönetimine sahip çıkması; onun çevresiyle fiziksel, toplumsal, kültürel düzeylerde örgütlü bağlar kurarak bütünleşmesiyle olanaklıdır. Bizim beş yıllık yerel yönetim deneyimimiz, bu işbirliğinin görece olarak en özerk alan olan kültürel parametreler içinde gerçekleştirilebilmesinin olanaklı olduğunu göstermiştir. ■

KENT DOKUSUNUN BİÇİMLENMESİNDE KÜLTÜRÜN ETKİNLİĞİ

Cengiz Bektaş

Pir akşam üzeri Salacakta durup İstanbul yakasına doğru bakın. Akşam üzeri değişim, kimi ayrıntılardan kurtulup İstanbul'u "silüet" olarak görmenizi istediğimden...

Kubbeleri, minareleri dış çizgileriyle göreceksiniz. Çevrelerindeki dokudan kurtulup yükselmişler... Çevrelerindeki doku eskiden 2-3 çok çok 4 katlı ahşap evlerden oluşuyordu.

Şimdi betonarme ve de 5-6-7 katlı... Gene de dış çizgiyi belirleyenler kubbeler, minareler...

Bu silüet, gelip geçmiş, yerli yabancı, bütün mimarları etkilemiş, etkiliyor biliyorsunuz. Ne okuyoruz bu silüetten? Yalnızca camileri mi? Hayır! Herbiri bir tepeyi taçlandıran kubbeleriyle, minareleriyle, bir külliye bir sosyal odağı da belirliyor üçüncü boyutuyla... İnsanlar, eskiden, buralarda toplanıyorlardı... Her biri kendi ölçülerinde okulları, hamamı, konuk evi, aş evi, kervansarayı, sağlık evi, çarşısıyla bir sosyal odağın simgesiydi. Şimdi bile çok az sürdürüyorlar bu simgeliğini... Kiminin hamamları hâlâ işliyor (Çoğu çarşıya dönüştü, dönüşüyor...). Kiminin medreseleri, bütün bilimleri bir yana itmiş, yalnızca kur'an okutuyor. Kimileri de kitaplık olabilme şansına erişmiş. Kiminin sağlık evi yıkık dökük, müze bile olamamışlar. Kimilerinininki onarılmış ama boş duruyor... Kimilerinininki içine girilmesi olanaksız yurtlara dönüşmüşler...

Kimilerinin aşevleri "Restaurant" olmuş. Dükkanlarsa harıl harıl çalışıyor... Yetmiyorlar bile... Neredeyse caminin içine dek girecekler. Ama genede insanların en yoğun oldukları yerleri simgeliyorlar hâlâ

bu kubbeler.

Üstelik bize, bunun yüzlerce, giderek binlerce yıldır da böyle olduğunu anımsatarak... Romanın, Bizansın forumlarıyla Osmanlı'nın kubbeleri çakışıyorlar çünkü neredeyse...

Şimdi bakışlarınızı birde Haliç üzerinden sağa doğru kaydırıp da bakın: Beyoğlu!

Galata Kulesi'nden hemen sonra bir başka silüet başlıyor orada... Ya bu silüetin çizgileri nasıl?

Bir zamanlar ağır kitleler olsalar da, Atatürk Kültür Merkezi, Teknik Üniversite, kimi elçilikler v.b. idiler... Şimdilerde otellerin, iş merkezlerinin kuleleri... (kimi ülkelerde olduğu gibi hiç olmazsa oteller aynı zamanda birer sosyal odak olarak çalışsalar ya!)

Şimdi siz bana söyleyin, ikisi de İstanbul'da olan bu iki silüet aynı şeyleri mi anlatıyorlar?

Aynı şeyleri elbette anlatmasınlar ama yirminci yüzyıla daha yakın olanında neden "sosyal" ve "kültürel" ile ilgili bir şeyler okunmuyor?

Yalnızca oteller, iş kuleleri mi olmalıydı bizim çağımız-

da oluşunlar. Şimdi bir çoğunuz diyecek ki: "Demek ki kültür bir kentin oluşmasını, etkileyemiyor!" Oluşan bir kent olsaydı bu söylediğinize yanıtı hemen bulamayabilirdim. Ama önce soralım bakalım kendi kendimize, bu oluşmuş olan "kent" mi, "kent" adını alabilecek nitelikte mi?

Kentin tanımları çağlara göre değişiyor biliyorsunuz... İslamda bile "medeni" olabilmek için Medine'li (kentli) olmanız gerekiyor.

Antik çağın tanımında bir yerin "kent" adını alabilmesi için tiyatrosu, odeonu (konser salonu), gymnasiumu (okul), kent meclisi, etoasi (direklikli, gölgeli yolu), forumu, (agorası, çarşısı) olacak.

Neden olmak zorunda bütün bunlar?

Neden yalnızca evler, apartmanlar, toplu konutlar yetmiyor bir yerin "kent" olmasına? Çünkü yalnızca yemek içmekle, yatıp uyumakla insan olmuyor insan... İnsanı, kültür düzenekleri olduğu için "kent" adını alan yerlerde öteki insanlarla birlikte olmak insanlaştırıyor. Eski çağın inancına göre insanı kent yaratıyor. O günün insanına yaratmak için yalnızca bu kültür kurumları düzenekleri yeterli olmuş; ya da en azından o çağda (örneğin iki-

7 an Oral

bin yıl önce) öyle düşünülmüş.

Peki, bugün bunlar yeterli olabilir mi?

Çoğunuzu duyar gibi oluyorum:

- Ooo, biz buna çoktan razıyız!
Diyorsunuz.

Evet ben de katılıyorum. Keşke her "kent" dediğimiz yerde okullarımız tamam olsa, tiyatromuz, konser salonumuz, kitaplığımız, meclisimiz, şuyumuz buyumuz olsa... Ama şunu da bilmek zorundayız. Yirminci yüzyılın sonunda bunlar da yetmiyorlar bir yerleşmenin kent sayılabilmesi için...

Çoğulculuk, çeşitlilik, hoşgörülük olacak!.. Diye hemen saymağa başlamak istemiyorum çünkü başedemem... Ama bu sayacaklarımızın pekçoğunun kültür+sanat adamlarına bağlı olduğuna, herkesden önce kültür+sanat adamlarının kendilerinin inanmaları gerektiğini söylemek zorundayım. Kimi ortamları, hâlâ eski çağlarda olduğu gibi, varlıkların, yönetenlerin oluşturacağını, ancak onlar onaylarsa, para verirlerse, gerekli yasaları çıkarırlarsa, bunların olabileceğini düşünen kültür+sanat adamlarıyla başaramaz bir yerin kent olması...

Bir yerin kent olmasını sağlayacak, 21. yy.'ın kentini yaratacak olanlar, kültür+sanat adamlarıdır. Ve onlar olmadan ortamları var olamaz özgür düşünceli aydınlar olmadan düşünce özgürlüğü sağlanamayacağı gibi...

İşte bu türlü kültür+sanat adamlarının var olduğu yerlerde kent, kent dokusunun biçimlenmesi kültürden etkilenir.

Bir çağlarda kent iken, böyle kişilerin artık var olmadıkları bir yer, kültür yapıları şusu busu ayakta durmakta olsa da "kent" olmaktan çıkar. Bir yerin "kent" olmaktan çıkmasını engelleyecek olanlarda kültür ve sanat adamlarıdır çünkü. Örnekte mi istiyorsunuz: Sivas... Hoşgörü, çoğulculuk, çeşitlilik dediğimiz çağda 37 aydın yakılırken o yerde bir şeyler yapacak kimse yoksa oraya "kent" denilebilir mi? Sivas'ları yeniden kent yapmak için şimdi hepimize birşeyler yapmak sorumluluğu düşüyor. ■

GÖÇ VE KENT KÜLTÜRÜ

Raif Ertem

Kent kültürü. Yaşam ilişkileri. İnsanın insanla, insanların insanlarla ilişkileri. Ortak yaşam düzeyi.

Bir kentin insanlarını! Aynı gelenekler, görenekler biçimlendirir. Olaylar karşısındaki tepkileri aynı yöndedir. Rize'deki bir Rizelinin! Kars'taki bir Karşının! Adana'da Adanalının, İzmir'de İzmirlinin!

İstanbul deyince... Kentler arasındaki ilişkiler yoğunsa! Daha doğrusu yoğun ilişkileri olan kentliler arasında ortak kültür daha belirgindir. Aşırı bir sıkıntı yoktur. Teđirginlik...

Ayrı ayrı kentlerin kültürünü taşıyan insanlar! Başka başka gelenek ve göreneklerin biçimlendirdiği insanlar: Birden aynı kent içinde yaşamak zorunda kalırlarsa!

"Yerden göğe küp dizeseler. En altındaki çekseler. Seyreyle gümbürtüyü..."

İşte öyle birşey...

Yerleşik düzene yeni geçiyoruz. Daha geçemedik. Her yıl yarım milyon insan batıya göç ediyor. Kendi kültürlerini getiriyorlar. Çoğunlukta. Özellikle İstanbul'da çok belirgin. Hangi il yöresinden gelmişlerse, aynı yaşamı sürdürüyorlar. İlişkiler de hemşehrilik düzeyinde... Alışverişler bile...

Çevredeki aşevlerinin, kahvelerin adlarına bakın. Geldikleri yörelerin kent adlarını taşıyor. Sanki oralar da yaşıyorlar!

Bir Karadenizli ile bir Akdenizlinin! Doğu insanımızla, Egelinin! Marmara'yla Güneydoğu insanımızın gelenek, görenekleri çok ayrı.

Aynı kentin içinde ayrı ayrı yaşıyorlar. Ortak ilişkiler kurulamıyor. Ortak kültür yaratılamıyor.

Zaten böyle bir çaba da yok!

İlişkiler hemşehrilik düzeyinde dedik. Etkileri ne oluyor? Özellikle

örgütler üzerinde.

Siyasi partileri ele alalım. Kentin bir mahallesinde! Hangi ilden gelenler çoğunlukta! Tüm partilerin delegeleri aynı yöreden. Dolayısıyla örgütleri de...

İdeolojik birliktelik geri planda kalıyor. Örgütler hemşehrilik ilişkisine dayanıyor. Yöre adıyla kurulan derneklerin lokallerine gidin. Siyasi partiler adına kararlar buralarda oluşturuluyor.

Biraz da zorunlular. Göç insanı iş bulmak zorunda. İş bulması için de bir yakınının siyasi partilerde görevinin bulunması gerek. Özellikle iktidardaki siyasi partide.

Sokakta tezgâh açması için bir yakınının belediyyede...

Göç insanı iş bulmak için, sokakta tezgâh açmak için siyasi partilere dağılıyorlar. Kendisi A partisindeyse, babası B partisinde dayısı C partisinde, amcası D partisinde...

Siyasi partiler dışındaki örgütler de çok farklı değil.

Bir kentte göçle gelen insanlar çoğunlukta! İktisadi ilişkiler, örgütsel ilişkiler, komşuluk ilişkileri, geldikleri kentin insanları arasında yoğunlaşırsa!

Ortak bir kent kültürü olur mu?

Olmaz!

İşte İstanbul, batı illerimiz.

Göçü durdurmak zorundayız. Bu da İstanbul'a gelenlere vize uygulamakla sağlanamaz. İnsanları bulunduğu yerden iten, batıya çeken etkenleri kaldırmalıyız.

Her bölgede bir çekim merkezi yaratırsak! Batıdaki, İstanbul'daki sanayii Anadolu içlerine kaydırırsak! Göç durur. Yerleşik düzenin insanı, ortak kültürünü yaratır.

İstenir mi bilemiyorum?.. ■

KENT VE EĞİTİM

Atıla Ergür (*)

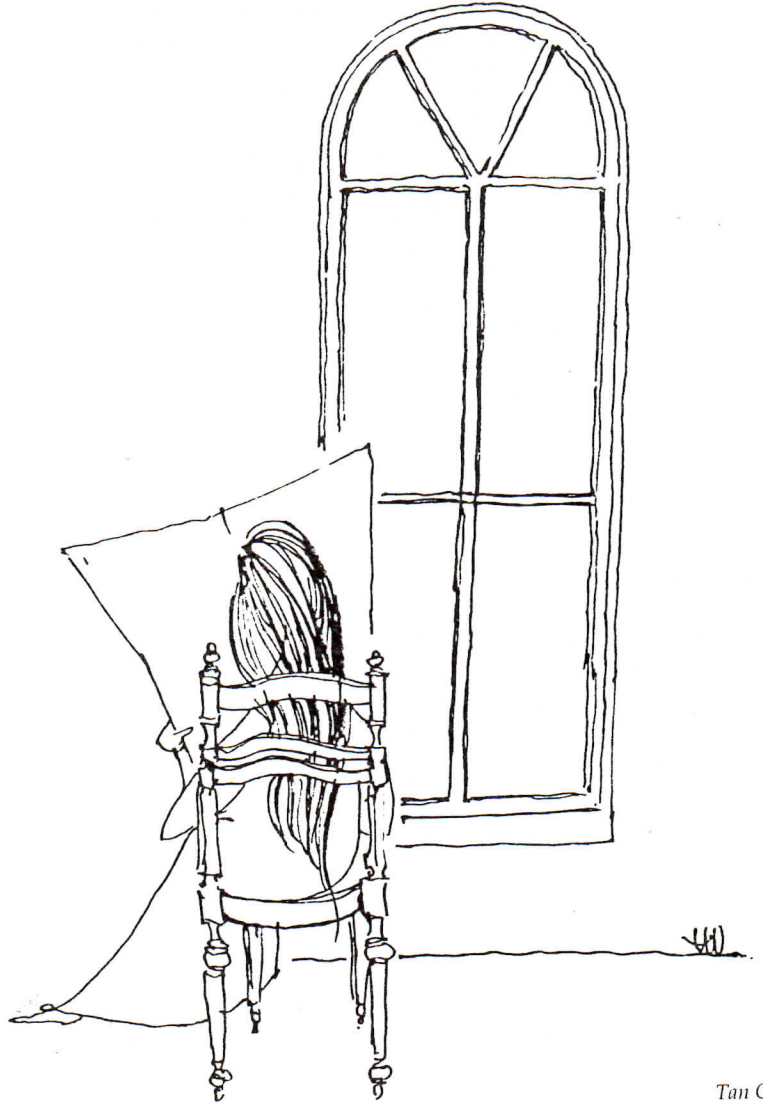
Kent; Orta Asya'da çok geniş bir alanda kullanılan, Çin, Hint ve Tibet dillerinin etki ve karışımı ile oluşmuş, eski Farsçaya benzeyen "sogd" dilinden gelme bir sözcüktür. Nüfusunun çoğu ticaret, sanayi ya da yönetimle ilgili işlerle uğraşan, tarımsal etkinliklerin olmadığı yerleşim alanlarını tanımlayan bir kavramdır kent.

Kentler; sanayi, ticaret ve yönetim alanındaki örgütlenmenin ötesinde, bilimsel, sanatsal, eğitsel çalışmaların yoğun bir biçimde yaşandığı kültür merkezleri konumundadır. Bu yapı ilkçağ sitelerinden beri süregelmektedir. İlkçağ sitelerinin, örgütlenme çeşitliliği ve fiziksel boyutları bakımından bugünkü kentlerle kıyaslanmayacak ölçüde küçük olmalarına karşın, zengin bir kültüre sahip yerleşim merkezleri olduğu bilinmektedir. Kazılar sonucu ortaya çıkarılan Anadolu'daki ilkçağ sitelerinin mimari yapısı, bulunan sanat eserleri, kent yaşamında kültür ve eğitime verilen önemin belgeleri niteliğindedir. Örneğin: Afrodias antik kenti (Aydın ilimizin Karasu ilçesine bağlı Geyre köyü civarındadır.) tiyatrosu, odeonu, felsefe okulu, heykel atölyeleri, hipodromu, yüzme havuzu (olimpik ölçülerde) ile o dönemin önemli bir kültür, sanat ve eğitim merkezi olmuştur. Birçok kentimizin günümüzde bile sahip olamadığı böylesine bir altyapının yaklaşık 5 bin yıl önce gerekli görülüp inşa edilmiş olması, üzerinde duyarlılıkla durulması ve düşünülmesi gereken bir durumdur.

Anadolu'nun çeşitli yörelerindeki eski yerleşim merkezlerine ait yapı kalıntıları; bize o dönemlerde kültürel ve sportif etkinliklere verilen önemi, elde edilen birikimlerin genç kuşaklara aktarılması gerekliliğine olan inancı ve dolayısıyla eğitime verilen değeri göstermektedir. Sanatsal, bilimsel ve kültürel çalışmalar için yapılan görkemli mekanlar, hemen hemen bütün antik kentlerin ortak özelliğidir. Bu ortak özellik; kültürel değerleri geçmişten geleceğe aktarma konusundaki işlevi nedeniyle, toplumsal

yaşamda eğitimin rolü ve öneminin çok eski dönemlerden beri bilindiğini kanıtlamaktadır.

Farklı zaman dilimlerinde var olan toplumlara ait de olsa, aynı dönemde yaşayan toplumlara ait de olsa, bilgi dolaşımı, birikimlerin yeni kuşaklara kazandırılması büyük ölçüde eğitim-öğretime bağlıdır. Usta-çırak ilişkisi içinde öykünmeye dayalı bir biçimde başlayan, günümüzde ise çok çeşitli ve gelişmiş yöntemlerle uygulanan eğitimin, insanlığın gelişim süreci içindeki katkısı bilinmektedir. Bilimsel

Tan Oral

ve teknik gelişmelerin baş döndürücü hızı, sayılamayacak kadar çok ve çeşitli alanda bilgi birikimi elde etme gereği, yetişmiş nitelikli insan gücüne duyulan gereksinim gibi nedenlerden dolayı eğitim, çağımızda giderek daha büyük bir önem kazanmaktadır.

Ne yazık ki, günümüz Türkiye'sinde eğitim olgusunun, önemi ne eşdeğerde bir yaklaşımla ele alınıp değerlendirildiği söylenemez. Başta siyasetçiler ve yöneticiler olmak üzere, toplumun büyük bir kesimi bu konuda gereken duyarlılığı göstermemektedir. Bu nedenle ilköğretimden yükseköğretime kadar eğitimin her şaması için tutarlı bir politika belirlenememiş, sağlıklı bir yapı oluşturulamamış ve çağdaş bir anlayış egemen kılınamamıştır. Bugün, araştırmacı, sorgulayıcı, yaratıcı bireyler yetiştirmeyi amaçlayan bir eğitim sistemi yerine; ezberci, öykünmeci, edilgin kimlikli bireyler yetiştiren bir eğitim anlayışı gündemdedir. Ortaöğretimde din derslerinin zorunlu, sanat derslerinin ise seçmeli olması da, tercih edilen sistemi belirgin bir biçimde yansıtmaktadır.

Gençleri inaklardan uzak bilimsel değerlere dayalı bir eğitim anlayışı ile yetiştirmek, uygar toplumlar için zorunluluktur. Ülke geleceğinde söz sahibi olacak kuşakların, bilim, sanat ve kültür değerlerinden özgürce yararlanmasını sağlamak; gelecekte kendilerini özgürce ifade edebilme istek ve kararlılığına sahip olma olanağını yaratmak demektir. Düşüncelerini özgürce açıklamak, özgürce bilgilenecek, özgürce sanatsal ve bilimsel üretim yapabilmek çağdaş toplum olmanın önkoşuludur.

En temel sorunlardan biri de, Türk eğitim sistemine nitelikten çok niceliğe önem veren bir görüşün hakim olmasıdır. En üst aşamadaki eğitim kurumları olan üniversitelerin bile, altyapı, kadro ve donanım yeterliğine bakılmaksızın

çoğaltılmaya çalışılması, niteliğe önem vermeyen politikaların gündemde olduğunu apaçık ortaya koymaktadır. Ayrıca çağdaş dünya koşulları ve ülke gereksinimleri gözönünde tutulmaksızın, sadece siyasal tercihler ve oy toplama gayretleri ile, gereğinden çok sayıda açılan İmam Hatip Okulları, bu konudaki aymaz tutumun belgesidir.

Diğer yandan en temel insan haklarından biri olan eğitim ve öğretimden yararlanma konusunda da önemli eksiklikler söz konusudur. Kırsal kesimde yaşayan insanlara eğitim hizmetleri yeterince sunulmamakta ve sunulan hizmetler ise kentteki eğitim olanaklarına oranla daha düşük düzeyde kalmaktadır. Ancak buradan kentteki eğitim hizmetlerinin sağlıklı olduğu ve kentlilerin tümüne eşit ölçülerde sunulduğu sonucu çıkarılmamalıdır.

Çok değişik sosyal katmanların ortak yaşam alanı olması, dengesiz gelir dağılımının yarattığı farklı grupların karmaşık bir yapı içinde birlikte yaşama zorunluluğu gibi nedenler, kentlileri ciddi sorunlarla karşı karşıya bırakmaktadır. Gerek merkezi yönetimlerin gerek yerel yönetimlerin ciddi, tutarlı ve kararlı çözümler üretememesi sonucu, kent olgusu ve yaşamı adına oldukça karamsar bir tablo ortaya çıkmaktadır.

Çağdaş toplu yaşam gereklerine uygun bir yapılaşmadan ve bu yapılaşmayı sağlayacak ekonomik, siyasi ve hukuksal karar ve çözümlerden yoksun olan kentler, hemen her konuda olduğu gibi, eğitim konusunda da çıkmaza sürüklenmektedir. Çözüm üretilememesinin yanı sıra, siyasi çıkarlar uğruna göz yumulan yasadışı uygulamalarla da, çarpık yapılaşma ve sağlıksız bir kentleşme olgusu gündeme gelmektedir. Su, elektririk, kanalizasyon gibi yaşamsal altyapı sorunlarını çözemez duruma gelen bir sistemden, sağlıklı eğitim hizmeti sunması beklenemez.

Öte yandan, kentin varoluşlarında sefalet hüküm sürerken, bir kesim de belli merkezlerde, lüks yaşam olanaklarından yararlanmaktadır. Bu ikilem kent yaşamına yönelik her hizmette olduğu gibi, eğitim hizmetinde de görülmektedir. Eğitim kurumlarının kent içindeki dağılımı, hem nitelik hem de nicelik açısından semtlere göre büyük farklılık göstermektedir. Örgün eğitim açısından yaşanan bu eşitsizlik, eğitime dolaylı da olsa büyük katkıları olan kültürel etkinlikler açısından da yaşanmaktadır. Sinema, tiyatro, kitaplık, konser salonu gibi çeşitli kültür merkezleri, özellikle büyük kentlerde, belirli bölgelerde ve çok sınırlı bir kesime yönelik olarak hizmet vermektedir.

Ekonomik, sosyal ve kültürel alanda eşitsizliğin giderek arttığı bir ortamda, belli bir bölgede yaşama zorunluluğu dışında insanları herhangi bir ortak paydada buluşturmak olanaksızdır. İnsanların yaşam düzeylerini yükseltmek, aralarındaki farklılıkları azaltmak, iletişim kanallarını açmak, ortak değerlerini çoğaltmak uyumlu ve huzurlu bir toplu yaşamın önkoşuludur. İnsanlara daha iyi yaşam koşulları sunmak, bu sunudan herkesin ayrımsız ve eşit olarak yararlanmasını sağlamak çağdaş devlet anlayışının da gereğidir. Ayrıca bireylerin kimliklerini koruyarak bilgi, düşünce ve yeteneklerini özgürce geliştirmesine olanak tanıyan bir toplumsal yapının var edilmesi bir uygarlık ölçütüdür.

Büyük ozan Nâzım Hikmet'in dizelerindeki bu davet hepimizin ortak istemi olmalıdır.

*"Yaşamak! Bir ağaç gibi tek ve hür
ve bir orman gibi kardeşçesine,"*

(*) Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Öğretim Üyesi

TIYATRO VE KENT

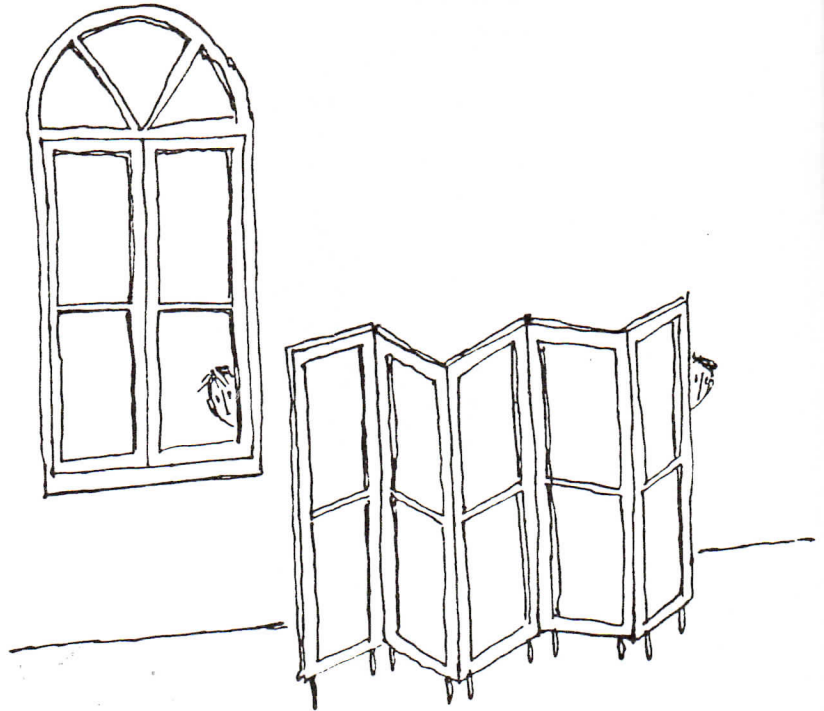
Zihni Küçümen

Kentler, soyluların elinden kentsoylulara (burjuvaziye) geçince, saraylarda bulunan tiyatro salonları, kentlerin göbeğine kurulmaya başlandı. Avrupa'nın bütün büyük kentlerinde -panayır yerlerindeki salaş tiyatrolara gidemeyecekleri için- kentsoylu kendi tiyatro gereksinimini bu salonlarda karşılıyordu. Bildiğiniz gibi, İtalyan Tiyatrosu dediğimiz bu tür tiyatrolar, yedi sekiz katlı locaları, balkonları, galerileriyle, silindir biçiminde tiyatrolardı. Her tarafı yaldızlar, heykeller, vişne çürüğü halılar, atlas perdelerle kaplı, billur avizeli, mermer döşeme ve merdivenli görkemli binalardı. Çünkü kentsoylular bu tiyatrolara, en şık giysilerini giyerek, mücevherler takınarak, çoğunlukla birbirlerine caka satmak için geliyorlardı. Bu tür tiyatrolarda halk için de ucuz yerler ayrılmıştı ama, o yerlerden sahnedeki oyunu kuşbakışı izleyebiliyor, sahnenin yarısını, bazan da dörtte birini görebiliyordunuz. Bu tür tiyatrolardan, Paris'teki Komedi Fransez 1970'li yıllarda tepedentırnağa yenilendiği vakit, halka ayrılan yerlerin hâlâ aynı durumda bırakılmasını eleştirmek amacıyla Le Monde gazetesine yazdığımız mektuba, hem gazetenin direktörü, hem de adı geçen tiyatronun yöneticisi ayrı ayrı yanıt vererek, hakkımızı teslim etmek üzere çalışmalarına başlamışlardı. Ne yazık ki sadece birkaç koltuğun yeri değiştirilmekle bu sorun çözülemiyordu. Çünkü binanın mimarisi öyleydi. Bunları şunun için söylüyorum: Avrupa kentlerindeki tiyatro binaları yapılırken büyük halk kitleleri düşünülmemişti. Bu durum, ancak 1950'li yıllarda gün-

deme gelebilmiş, Fransa Kültür Bakanı André Malraux, halkın çoğunluğunun pahalı biletler yüzünden gidemediği bu tiyatrolara yeni seçenekler aramaya başlamıştı. Bölge Tiyatroları, Kültür Merkezleri, yarıdım özel tiyatrolar, ödenekli yeni tiyatrolar soruna büyük çözümler getirmişti. Bu tiyatroların bir bölümü yeniden inşa edildi, bir bölümü eski sinema salonlarının onarımıyla tiyatroya dönüştürüldü. Çağdaş tiyatro anlayışına elverişli, fakat başka amaçlarla yapılmış binalar bile tiyatro haline getirildi. (Eski fişekhaneler, mezbahalar, haller, antrepolar, depolar vb.) Hatta Paris'in en büyük kentsoylu tiyatrolarından Sarah Bernhardt tiyatrosunun sadece dış duvarları ayakta bırakılıp içi aniteatr biçiminde bir halk tiyatrosuna çevrildi. Böylece kente yeni bir hava, yeni bir soluk geldi: Jean Villar'ın TNP'de başlattığı, Avignon'da sürdürdüğü, geniş seyirci çevresi için ucuz ama nitelikli

tiyatrolar tüm kente ve banliyölere yayıldı. (Metronun ulaşım kolaylığını da gözardı etmeyelim.)

İstanbul, Ankara için aynı şeyleri söyleyebilir miyiz? Bir de ona bakalım ve "Tiyatro/Kent" olgusuna öyle yaklaşalım: İstanbul'da Gedikpaşa Tiyatrosu, Ferah Tiyatrosu (Şehzadebaşı), Avrupa Tiyatrosu (Galata), Odeon, Majik, Gloria, Naim, Fransız, (Beyoğlu), Tepebaşı (Anfi ve Dram Tiyatrosu), Ortaköy Tiyatroları doğrudan batıya öykünülerek yapılan kentsoylular için İtalyan biçimi tiyatrolardı. Dolmabahçe'deki saray tiyatrosu ve Yıldız Sarayı'ndaki tiyatro da öyle. Bunlardan bir bölümü sinemaya çevrildi, bir bölümü de yandı, kül oldu. Halk ise tiyatro adı altında yapılan gösterileri, kişinin Direklerarası'nda, yazın da Kuşdili Çayırı gibi yerlerde bulunan salaş sahne ve salonlarda izleyebiliyordu. 1937 yılında Ordu ilinde bir Alman mimara yaptırılmaya başlanan tiyatro, sa-

Tan Oral

vaş çıkınca yarım kalmış bile olsa, bir Anadolu kentinin tiyatroya plan özleminin belirli bir simgesi değil midir? İzmir'deki görkemli tiyatro binaları ise İzmir lüvantenlerinin tiyatro gereksinimleri için yapılmış ve Avrupa'dan turneye gelen opera, operet ve tiyatro kumpanlarına ayrılmıştı. Onlar da yandı, yıkıldı, yok oldu. Ama bir olgu karşımızda dimdik duruyor: **Tiyatrosuz bir kent düşünülemez.** Ama bu gereksinim bazan tiyatro sanatı gereksinimiyle orantılı da olmayabiliyor. Mersin Halkevi Tiyatrosunun, o çağa göre oldukça olanaklı, elverişli binası, Ankara'da 1929 ve 1930'larda yapılan Küçük Tiyatro ile Türkocağı Sahnesi yıllarca boş kalmış, hele sonuncusunun ünlü Siemens firması tarafından yapılan sahne donanımı paslanıp kalmıştı. Bizce bir kente, kent demek için, o kentin, tiyatronun işlevine ve güzelliğine yaraşır tiyatrolara da sahip olması ve onları korumasını bilmesi demektir.

Ama sorunun bir de öteki yüzü vardır: Bu binaları kim yapacak? Kim yapacak derken finansmanı değil, tiyatro binası yapımında uzmanlaşmış mühendis/mimarlarımızı soruyoruz. Yakın yıllarda yapılmış üç ayrı tiyatro binasından örnekler vererek sorunu somutlaştıralım. a) Ankara, Bahçelievler'de Anı Sineması'nın yanında bulunan ve şimdi TV stüdyosu olarak kullanılan tiyatro. b) Gaziosmanpaşa Tiyatrosu (İstanbul). c) Samsun Açık hava Tiyatrosu.

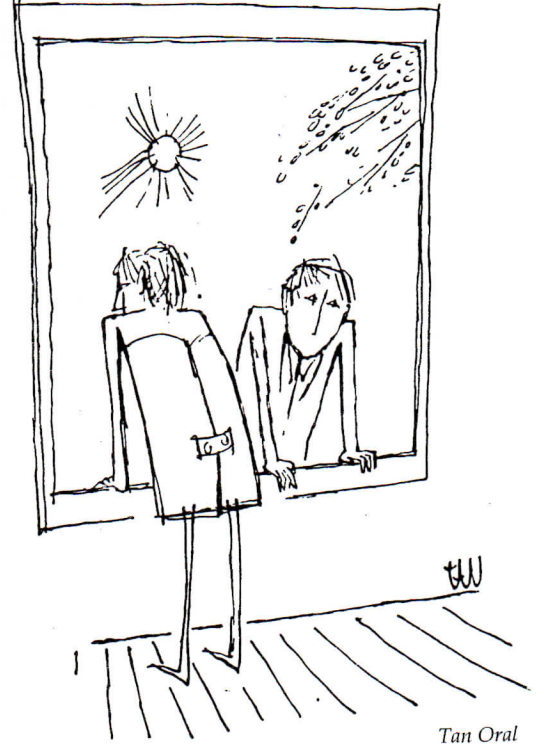
Birincisi, planları çağdaş bir Alman Kenti tiyatrosundan uyarlanarak yapılmış, dört dörtlük bir tiyatro; ikincisi ve üçüncüsü tiyatro uzmanlarına danışılmadan yapılmış, iyi niyetli-ama tiyatronun işlevine de, güzelliğine de yansımayan mekânlar. Çünkü tiyatro, salon ve sahneden ibaret bir mekân değildir. Sahnenin olanaklarını, kullanım alanlarını ve işlevlerini, belediyelerimizin Fen İşlerinde çalışan mühendis ve mimarlarımızın bilemeyeşi olağandır. Asıl üzücü olan,

bu mekânlar yapılırken uzmanlara danışılmamış olmasıdır. Bunlara, soyunma ve makyaj odaları, artist ve seyirci dinlenme yerleri, sahnenin salona göre oranı, salonun konumu ve akustiği, ışık ve efekt bölümleri, dekor ve giysi depoları, asansörleri, atölyeleri, hatta gişelerin yerleri ve konumları bile apayrı uzmanlık konularıdır. Hele hele çok amaçlı kullanım alanları olan çağdaş tiyatro mimarisine hiç girmek istemiyoruz.

Bir kentte amaç ve işle-ve uygun, kentlinin dıştan beğeniyle bakacağı, içinde de çok rahat tiyatro seyredilebileceği binalar yapmakla da iş bitmiyor. Bu binaların bakımını da uzmanlaşmış yetişmiş personele teslim etmezseniz, bir kaç yıl sonra o güzelim mekânların ahıra dönüşmesi işten bile değildir.

Niçin beş yıldızlı oteller, yetişkin ve görgülü, bilgili personele bırakılıyor? Örnekte Hilton Oteli İstanbul'da neden kırk yıldır hâlâ ilk açıldığı günkü gibi pırıl pırıl, gıcır gıcır? Çünkü o trilyonluk yatırımlar, kırsal alandan yeni gelmiş, hiç bir eğitim ve öğretimden geçirilmemiş, üç dört milyon lira aylıklı hademelere bırakılmıyor. Bırakılmaz da! Bırakılırsa Atatürk Kültür Merkezi gibi yanar, biter, kül olur; yamazsa da harabeye döner. Demek ki idare müdüründen kapıcısına, yer göstericisinden, tuvalet temizleyicisine kadar her elemanın, alanında iyi yetiştirilmiş olması, çok sıkı denetlenmesi, bu binaların sağlığı ve korunması bakımlarından katıyen vazgeçilemeyecek koşullardır.

Muhsin Ertuğrul hocanın söylemiş olduğu şu sözlere iyi kulak verelim: "Tiyatroya ilk kez kavuşmuş bir kentte, seyirci çekeyim, onun ayağını alıştırırım diye ucuz, basit,

Tan Oral

kolay oyunlarla işe başlamayın! Sonra nasıl başlanmışsa öyle gider. Tam tersi, tiyatro yazınının en çetin cevizleriyle perdelerinizi açın! Ben Ankara'da Faust'la başladım. Oysa bana 'Aman, anlamazlar! Kolay güldürülerle başlayalım, alıştıralım!' diye fısıldayanlar çok olmuştur."

Bunu da şunun için yineledik. Bir kente güzel tiyatro binaları yapmakla da, onu iyi korumakla da iş bitmiyor. O binaların içinde kentlinin kültür, sanat, estetik düzeyinin yükselmesine katkıda bulunacak etkinliklerde de bulunmanız gerekiyor.

Dilerseniz, "Tiyatro ve Kent" söyleşimizi gene Muhsin hocamızın şu sözleriyle bağlayalım:

"Çok ucuza çıkacak ve en ilkel asgari sahne tesisati bulunan, fakat içinde temsiller verilebilen bir tiyatro planı örnek alınarak her yerde, hatta on bin nüfuslu semtlerde bile tiyatro yapılmalı." ■

"ŞEYH BEDREDDİN DESTANI"NDAKİ KÖY VE KÖYLÜ...

Demirtaş Ceyhun

Bizim kuşak, Nâzım Hikmet'i kitaplarından değil, ağabeylerimizin meyhanelerde iki tek attıktan sonra gizli ayin havasında usulca mırıldandıkları ezberlerindeki şiirlerinden tanınmıştır ilkin.

Oysa, yeni öğreniyoruz, 1925'ten 1951 yılına dek Türkiye'deki son 26 yılının tam 16 yılını hapisanelerde geçirmek zorunda bırakılmasına karşın, tek şiiri olsun yasaklanmamış meğer bir mahkemece... Ama yasaktı...

Nasıl unutturum... DP faşizminin artık iyice gemi azıya aldığı 1955'lerden sonra, akşamları, gençliğimizin gözde meyhanesi Fikret Bey'in "Bacı"sında toplanırdık eski tüfek ağabeylerimizin çevresine. Gizli bir iş yapmanın o doyumsuz kösnüsüyle masanın üzerine iyice abanırdık. Ağabeylerimizden biri, dizelerin son sözcüklerinin son hecelerini ağdalı ağdalı uzatarak pısır pısır şiirler okurdu Nâzım'dan.

"Sıcaktı / Sapı kanlı, demiri kör bir bıçaktı sıcaaaak / Topraak /nerdeyse doğuracaaaaak / doğuracaktı..."

Aradan bunca zaman geçmesine karşın hâlâ arada bir aklıma estikçe Destan'ın orasından burasından kimi bölümleri, tıpkı o ağabeyinki gibi ağdalı ağdalı okumam da, o ilk şokun etkisiyle olsa gerek mutlaka. Çünkü, nasıl unutturum... Destan'ı ilk dinlediğimde gerçekten çarpılmıştım.

Hiç kuşku yok... Nâzım Hikmet'in olduğu kadar şiirimizin de bir yapıtıdır Şeyh Bedreddin Destanı.

Destan'ı okuyup da, bütün şiir boyunca derinden derine çağıldayarak akıp duran, bütün Türk şiirini iyi özümlemiş o doyumsuz hazzını duyumsamamanın olanağı var mıdır acaba gerçekten?

Nitekim Nurullah Ataç da, daha Destan çıkar çıkmaz, 1936'da, "Şeyh Bedreddin Destan'ını okuyun, bestesini keşfe çalışın, çünkü bulacağınız ahenk, gerçekten asil bir ahenktir." diye yazmış.

Ama ilginçtir, Destan, şiirimizin başyapıtı olarak ünlenmesinin yanı sıra, Osmanlı dönemindeki köy ve köylülerle ilgili yorumuyla da ayrı bir ün kazanmış...

TARİHİ YORUMLAMAK...

Bilindiği gibi, Destan, XV. yüzyıl başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nda, Batı Anadolu'da ve Trakya'da yaşanmış bir olayı konu edinmektedir.

Kuşkusuz, konusunu tarihten de almış olsa, ne sanat yapıtı bir tarihtir veya bir tarih yorumudur, ne de yazar bir tarihçidir. Ancak, tarihteki bir olayı konu edinin yorumlamış ve özellikle de bu yorumu yüzünden ün kazanmış yapıt da çoktur. Şeyh Bedreddin Destanı da, bu ünlü yapıtlardan birisidir.

Ayrıca unutulmamalıdır ki, her sanat yapıtının, gizli veya açık bir tarihi ve bir coğrafyası da mutlaka vardır. Bu tarih ve coğrafyalar, aynı zamanda yapıtların olaylarının ve kahramanlarının kişiliklerinin de koordinatlarıdır. Yani, araç olarak her yapıtta mutlaka bulu-

nan bu tarih ve coğrafyalar, bazan yapıtın ana amacı da olabilmektedir. Fakat, bir yapıtın ana amacı haline de getirilmiş olsalar, gene unutulmamalıdır ki, gerek bu tarih ve coğrafyalar, gerekse yorumlar, kesinlikle her yapıt için kendine özgüdür, özgündür, tekdir ve hiç kuşkusuz özeldir.

Oysa, bütün bilimler gibi tarih de, nesnel olmak zorundadır. Yani, kendiliğinden nesnelidir.

İşte, salt bu nedenle bile, bir sanat yapıtının, isterse konusunu tarihten almış ve özellikle de bu yorumuyla ünlenmiş olsun, hem birtakım nesnel tarihi bilgi ve belgelere dayanılarak eleştirilip değerlendirilebilmesi, hem de tarihle ilgili bir bilimsel çalışmada belge ve kaynak olarak gösterilebilmesi kesinlikle olanaksızdır.

Çünkü, hiç kuşku yok ki, bütün sanat yapıtları, bizce, kendi yapısal bütünlükleri ve kendi gerçeklikleri içinde ele alınıp, kendi estetiklerinin ölçütleriyle sağlıklı olarak eleştirilip değerlendirilebilseler gerekir ancak...

Yurakarıda da belirtildiği gibi, Nâzım Hikmet'in "Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı" adlı yapıtı da, XV. yüzyıl başlarında yaşanmış bir olayı konu edinmektedir ve Osmanlı tarihine ilk kez özdekçi bir gözle yeni bir açıdan bakarak getirdiği yeni ve ilginç yorumuyla yazınımızda büyük bir ün kazanmıştır.

Ne var ki, bu ilginç yorumundan dolayı Destan'ın salt bir sanat ürünü olarak ünlenmesiyle de kalmamış, ilginçtir, aydınlarımız aynı zamanda da, bu yorumu tarihsel bir gerçek olarak kolayca benimseyivermişlerdir. Yani, bu kişilere göre, Şeyh Bedreddin olayının gerçekten de ülkedeki üretim ilişkilerini değiştirmeyi amaçlamış bir devrimci köylü ayaklanması olduğundan, kuşku bile duyulmamalıdır. Osmanlılar, ma-aşlı vakanüvislerine olayı özellikle

çarpıtılarak anlattırdıkları için, gerçek uzun yıllar gözlerden kaçırılmıştır. Şeyh Bedreddin'in kendisi de, kesinlikle sadece bir din veya bilim adamı değil, tıpkı Nâzım Hikmet'in *Destan*'ında anlatıldığı gibi, bir devrimci köylü ayaklanmasını örgütleyip gerçekleştirmiş, din adamı kılığında bir devrimci öncüdür. Nâzım Hikmet ise, olsa olsa bu gerçeği ilk kez sezip şirileştiren ozan olma onurunu taşımaktadır, onlara göre.

Burada hemen belirtelim ki, amacımız kesinlikle, Şeyh Bedreddin *Destan*'ını (veya yorumunu), kendi sanatsal bütünlüğü ve gerçekliği içinde kalarak bile olsa, eleştirmeye kalkışmak filan değildir. Tam karşıtı, amacımız, sanatsal ürünlerin tarihle özdeşleştirilerek, bu tür özgün ve öznel yorumların kendi içi bütünlüklerinden ve gerçekliklerinden soyutlanıp, nesnel tarihi belgeler gibi kullanılmağa kalkışılmasının neden olabileceği sakıncalar konusunda birtakım düşünceler üret-

meğe çalışmaktır sadece.

Bilindiği gibi, Nâzım Hikmet'in bu yorumuna göre, Şeyh Bedreddin gerçekten de, daha İznik'te sürgündeyken; "ak bir koyun postu üstüne / oturmuş" ve önünde diz çöküp, kendisine "karşıdan / bir dağa bakar gibi bakan" müridleri "başı tıraşlı / kalın kaşlı / ince uzun boylu Börklüce Mustafa" ile "kartal gagalı Torlak Kemâl"e, "Bütün dünya malları insanların ortaklaşa yararlanması içindir ve yeryüzünde böyle sınırlar, senin benim diye gerçekten bölünmüş toprak parçaları yoktur." "Kadınlar müstesna olmak üzere erzak, melbûsat (giysiler), mevası (binek ve kasaplık hayvanlar) ve arazi gibi şeylerin kâffesi (tamamı) umurun mâli müştereki addedilmelidir." diye "hattı talik ile" yazıp fetvayı vermiş ve ardından yekini kalkarak, "Ben gayrı zuhur ve huruç edeceğim! / Toprak adamları toprağı fethedeceğiz!" buyurmuştur. Müridleri Torlak Kemâl ile Börklüce Mustafa da, hemen fırlamış ellerini öpmüşler ve bir an önce varıp Anadolu'nun topraksız köylülerini, Rum gemicileri, Yahudi esnafı, dinsiz Şamanları Şeyhlerinin buyruğı doğrultusunda ayaklandırmak için, al atların kolanlarını sıkıp, "İznik kapısından / dizlerinde çırılçıplak bir kılıç / heybelerinde el yazması bir kitapla" dörtnala çıkmışlardır. Ve salt, "Hep bir ağızdan türkü söyleyip / hep beraber suların çekmek ağı, / demiri oya gibi işleyip hep beraber, / hep beraber sürebilmek toprağı, / ballı incirleri hep beraber yiyebilmek, / yârin yanağın-

dan gayrı her şeyde / her yerde / hep beraber! / diyebilmek / için", "binlerce mülhid (dinsiz) yoldaşlarıyla" biri Aydın ilinde, diğeri Manisa'da huruç eylemişlerdir.

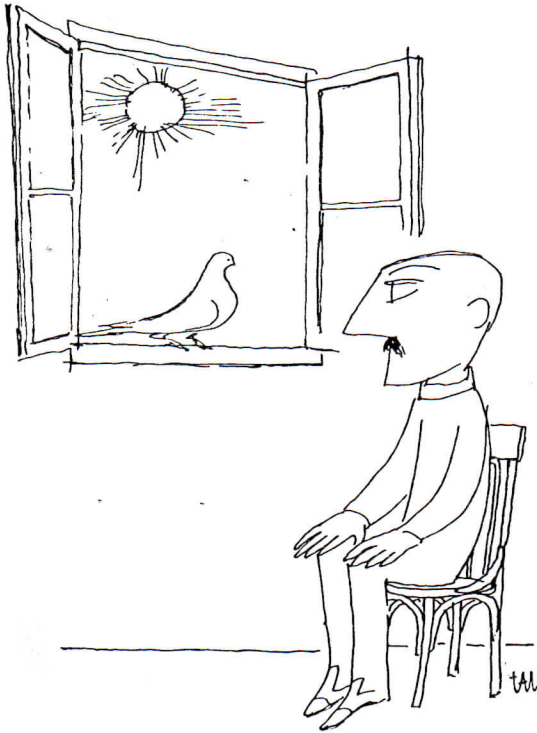
Yani, Şeyh Bedreddin, Nâzım Hikmet'e göre kesinlikle, nerdeyse bütün Osmanlı vakanüvislerinin sözbirliği etmişcesine belirttikleri gibi, kendisini peygamber ilan ederek tahtı ele geçirmek amacıyla halkı din uğruna ayaklandırmamış, tam karşıtı, üretim ilişkilerini değiştirmeyi amaçlayan bir devrim girişiminde bulunmuştur. Bu olay, ne bir kişisel iktidar kavgasıdır, ne bir mehdilik ayaklanmasıdır, ne de bir din, mezhep savaşıdır.

Ama öte yandan da, Nâzım Hikmet, bir Osmanlı tarihi uzmanı filan değildir, bilindiği kadarıyla. Hatta, tarihçi bile değildir.

Galiba kendisi de, bu düşünceyle olsa gerek ki, daha *Destan*'ın başında uzun bir giriş yazarak, hem böyle bir *destan* yazma içtepisinin kendisinde nasıl doğduğunu, hem de bu yorumun hangi belgelerden kaynaklandığını ayrıntılı olarak açıklamıştır.

Ozan, bu açıklamaya göre, tutukevinde bir rastlantı sonucu eline geçen, "İstanbul Darülfünunu İlahiyat Fakültesi tarihi kelâm müderrisi Mehmed Şerefeddin efendinin 1925-1341 senesinde Evkafı İslâmiye matbaasında basılan 'Simavne Kadısı Oğlu Bedreddin' isimli risalesi"ni okuduktan sonra böyle bir *destan* yazmağa karar vermiştir. Bu ilginç yorumunun kaynağı da, bu risalenin 65. sayfasındaki, Bizanslı tarihçi Dukas'dan yapılmış aktarmalardır.

İlginçtir, *Destan*'ın başındaki bu metinde, Bizanslı tarihçi Dukas'dan başka, o dönemle ilgili tarihler yazmış İbni Arabşâh, Aşıkpaşazâde, Neşri, İdris-i Bitlisî gibi bazı Osmanlı vakanüvislerinin de adları anılmaktadır. Ancak,

Tan Oral

Destan'da, galiba söylemine yerel bir hava verebilmek ve betimlemelere gerçeklik duygusu kazandırabilmek için bu Osmanlı vakanüvislerinin yazdıklarından sadece bazı olay anlatımlarından yararlanıldığı ve bazı sözcükler alındığı halde, Dukas tarihinden risaleye aktarılmış bölümlerin neredeyse tamamı Destan'da aynen yinelenmiştir.

Oysa, bu Osmanlı vakanüvislerinin tarihleri sanki Dukas'ın yazdıklarını yalanlamak için kaleme alınmış gibidirler. Onlara göre, Şeyh Bedreddin olayı, Dukas'ın yazdıklarının tam karşıtı, Osmanlı hanedanlığını yıkmayı amaçlamış, dinsel görünümlü basit bir başkaldırı hareketidir. Örneğin, İbni Arabşâh, Şeyh için, "Padişah olma hevesine düşmüş ve Sultan Mehmed'e karşı ayaklanmıştır." diye yazmaktadır. Aşıkpaşazâde tarihinde "kendiyne nebi dedirtmiştir" denilmektedir. Tevârih-i Âl-i Osman, mehdiliğini ilan ettiğini ve "Bana Melik Mehdi derler." dediğini öne sürmektedir. Neşrî Târîhî'nde, "yeryüzünde ben halife olsam gerek" diyerek Abbasi halifesine karşı geldiği savlanmaktadır. Behçetü't Tevârih'de de, Şeyh Bedreddin ve müridleri için, "Bunlar, Lâ ilâhe illallah deyüp Muhammeden resûlullah dememekte ısrâr ile merteb-i risaleti kendi şeyhlerine tahsis etmişlerdir." denilmektedir. (Simavne Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin, Prof. İsmet Sungurbey-Abdülbaki Gölpınarlı, Eti Yayınları, İstanbul 1966. Bizce bu konuda yapılmış en kapsamlı çalışmalardan biri olan bu değerli yapıtta, yukarda andığımız Osmanlı vakanüvislerinin ve Dukas'ın tarihlerinin de ilgili bölümleri titizlikle aynen aktarılmıştır.)

ACABA

HANGİ TARİH GERÇEK?..

Yukarda da değinildiği gibi, Bi-

zanslı tarihçi Dukas ise, gene Prof. Sungurbey ve Abdülbaki hocanın ortak kitaplarındaki aktarmalara göre, Börklüce Mustafa, dolayısıyla Şeyh Bedreddin olayını; "O zamanlar avâm lisanında 'Stilyon-Karaburun' tesmiye edilen dağlık bir memlekette adı bir Türk köylüsü meydana çıktı. Türklere va'z ve nasâyihde bulunuyor ve kadınlar müstesna olmak üzere erzak, melbûsat, mevaşi ve arâzi gibi şeylerin kâffesinin umûmun mâl-i müstereki addedilmesini tavsiye ediyor idi. Diyordu ki; 'Ben senin emlâkine tasarruf edebildiğim gibi sen de benim emlâkime aynı sûretle tasarruf edebilirsin.' Köylü, avâm-ı halkı bu nevi sözleriyle kendi tarafına celb ve cezb ettikten sonra hristiyanlar ile dostluk te'sisîne de çalıştı." diye anlatmaktadır.

Yani, Bizanslı tarihçinin yazdıklarıyla Osmanlı vakanüvislerinin tarihleri arasında şuncacık bir benzerlik bulabilmek bile neredeyse olanaksızdır. Kullandıkları terimler bile birbirlerinden çok farklıdır. Bizanslı tarihçiye göre, Şeyh Bedreddin olayı, kesinlikle bir toprak kavgasıdır. Şeyh ve müridlerinin amaçları, düzene el koyup, toprakları has timar ve zeamet sahibi ağaların elinden alarak halkın ortak malı kılmaktır. Topraksız köylüleri de, bu amaçla toprağın gelinine el koymuş ağalara karşı ayaklandırmışlardır.

Doğrusu, bu yorum karşısında duraksamamak, hatta şaşırılmak galiba olanaksızdır. Nitekim Nâzım Hikmet de, görüldüğü kadarıyla Bizanslı tarihçinin yazdıklarını okur okumaz çarpılmış ve onlardan kuşkulananmayı aklının köşesinden bile geçirmemiştir. Öyle ki, Dukas Tarihi'nin, hiç olmazsa Köprülüzâde Ahmed Cemal'in Babinger'in Almanca çevirisinden Türkçeye aktarıp 1922 yılında Dergâh dergisinde yayım-

ladığı bölümlerinin tamamını, derginin söz konusu sayısını buldurtup da okumağa gereği duyduğu bile sanırsız kuşkuludur.

Oysa, Anadolu Türklerinin, üstelik henüz daha XV. yüzyılın başlarında, bu Bizanslı tarihçinin bolca kullandığı mülkiyet hakkına dayalı üretim ilişkisiyle ilgili mülk, emlâk, tasarruf, ortak mal, kamu malı vb. gibi terim ve kavramları, aynı anlamlarda kullanıyor olduklarını söyleyebilmek bile, galiba biraz zor olsa gerektir. Acaba, Anadolu Türklerinde de, tarımsal üretim güçleri arasındaki ilişkiler, aynı yüzyıllarda Batılı toplumların da yaşadığı gibi, toprak köleliği ve toprak sahipliği şeklinde midir? Resmi belgelerde kendilerinden genellikle sahib-i arz veya sahib-i emlâk diye söz edilen has, timar, zeamet sahipleri, acaba gerçekten aynı zamanda da o toprakların sahipleri midirler? O topraklar üzerinde yaşayan raiyeler (reaya) da, bu sahib-i arzlarla bağlı toprak kölesi köylüler midir? Şeyh Bedreddin de, acaba bu sahib-i arzlarla, reaya arasındaki çelişkileri örgütlemeyi başarmış bir devrimci midir, bu Bizanslı tarihçinin yazdığı gibi, gerçekten?

Doğrusu, Şeyh Bedreddin kimliği ve kişiliğiyle ilgili bilgilerden kuşkulananmamak, bizce gerçekten olanaksızdır.

Acaba gerçek Şeyh Bedreddin hangisidir?

ŞEYH BEDREDDİN KİMDİR?

Şeyh Bedreddin olayı üzerine, gerçekten de birçok çalışma yapılmış, bugüne dek birçok kitap yayımlanmıştır. Ama üzümlere belirtilen ki, bütün bunlara karşın gene de, Şeyhin kimliğini bile tam olarak bildiğimizi söyleyebilmemizin galiba hâlâ olanağı yoktur. Örneğin, Osmanlı Sultanı Çelebi Mehmed'in buyruğuyla Serez çar-

şısında asılarak öldürüldüğü konusunda kimsenin bir kuşkusu bulunmadığı halde, Şeyhin öldürüldüğü yıla ilgili olarak nerdeyse her vakanüvis ayrı bir tarih vermektedir.

Şeyh Bedreddin, tarihçilerin, torunu **Hâfız Halîl**'in "**Manâkıb**" adlı kitabında verdiği bazı bilgilere dayanarak yaptıkları hesaplara göre, H.760 / M.1358 veya 1359 tarihinde doğmuş olmalıdır. Sanırız, Şeyh'in erdem ve üstün nitelikleriyle ilgili bilgilerin derlendiği bu kitap, doğum tarihinin hesaplanmasında hâlâ eldeki tek kaynak olduğu içindir ki, bu konuda tarihçiler arasında bir tartışma yoktur galiba...

Çünkü, yukarıda da değinildiği gibi, ölüm tarihi konusunda oldukça farklı ve çeşitli rakamlar verilmektedir. Örneğin, **Abdülba-ki Gölpinarlı** hoca, gene Manâkıb'daki ebced usulüyle yazılmış bir dörtlükten, Şeyhin 56 veya 57 yaşındayken, H.818 / M.1415 yılının ocak ayının 20. cuma günü asılmış olduğunu hesapladığını yazmaktadır. (age, s.2)

Oysa, **İbni Arabşâh**, "**Kendi fetvasıyla kendisi 820 şühûrunda uryan olarak asıldı.**" diye yazmış, yani Şeyhin ölüm tarihini 1417 olarak vermiştir.

Mehmet Şerefeddin Yaltkaya ise, ünlü risalesinde, Şeyhin ölüm tarihinin, bulduğu bir Arapça dörtlükteki ebced hesabıyla düşürülmüş tarihe göre, H.823 / M.1420 olması gerektiğini öne sürmüştür. Nitekim, daha sonra İslâm Ansiklopedisi'ne yazdığı maddede de Şeyhin ölüm tarihini 1420 olarak vermiştir.

Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'dan öğrendiğimize göre de, **Şekayik** ve **Oruc Bey** tarihlerinde bu tarihin 1417 olarak gösterilmesine karşılık, **Behiştî** tarihinde bu rakam 1419 olarak verilmiş, **Kâtip Çelebi** ise ünlü coğrafya kitabı **Cihannüma**'da Şeyhin 1420 yılında

öldüğünü yinelemiştir. Ord. Prof. **Uzunçarşılı** da, "**Bu vaka Samsun ve havalisinin alınmasından sonra olduğuna göre**" Şeyhin 1420 yılında asılmış olması gerektiği görüşündedir. (Osmanlı Tarihi, cilt I, s.361)

Görüldüğü gibi, Şeyhin asıldığı yıla ilgili, vaknüvislerce öne sürülmüş, 1415, 1417, 1419 ve 1420 gibi dört ayrı tarih vardır. Doğrusu, böylesine trajik bir olayın bile tarihinin doğru dürüst saptanamamış olması, bizce söz konusu dönemin niteliklerine ışık tutması açısından da üzerinde önemle durulması gereken bir noktadır.

Ayrıca, vakanüvislerin Şeyh Bedreddin konusunda verdikleri bilgiler içinde karanlık ve çelişen tek notka da bu değildir üstelik.

Örneğin, doğum yeri konusunda da vakanüvisler arasında çeşitli görüşler vardır. Tarihçilerce, galiba babasının Simavne kadısı olması nedeniyle, genel olarak Edirne yakınlarındaki Karaağaç ile Dimetoka arasında bulunan Samona/Simavna/ veya **Simavne** kalesinde doğduğu kabul edilmekteyse de, kendisinden kimi kaynaklarda **Bedreddin Simavî** diye de söz edilmesinden dolayı, doğum yerinin Kütahya yakınlarındaki **Simav** kasabası olduğunu öne sürenler de vardır. Hatta, **Abdülba-ki Gölpinarlı** hocadan öğrendiğimize göre gene, Şeyhin ehli sünnetten olmadığına inanan bazı çevreler, sonraki yıllarda, onun Iraklı Bâtınîler tarafından, bu mezhebi Anadolu'ya yaymakla görevli bir **dai** (misyoner) olarak gönderildiğini dahi öne sürmüşler ve bu savlarına kanıt olarak da, doğum yerinin Simavne veya Simav değil, Irak'ta, Mezopotamya'nın güneyinde, Fırat kıyısındaki **Semave** kasabası olduğunu iddia etmekten bile çekinmemişlerdir.

Öyle ki, ailesinin de Rumeli'nin fethine katıldığı, hatta babasının

Simavne fatihi olduğu için Osmanlılarca oraya kadı atandığı bütün vakanüvislerce kabul edildiği halde, ilginçtir, torununun yıllar sonra **Manâkıb**'da, atalarının Selçuklu sultanı Alaeddin Keykubad'ın soyundan geldiğini yazması, hemen soyu konusunda bile bir tartışma çıkmasına neden olmuştur. Örneğin, Prof. Uzunçarşılı, bu konuda da; "**Saltanat kurmak için meydana çıkanlar bu hareketlerini meşrû göstermek için kendilerinin eski hükümdar sülâlesinden birisine mensup olduklarını iddia edegelmişlerdir, bunu ispat için silsilenâmeler tertip ettirmişlerdir. Menakıb-ı Şeyh Bedreddin (Manâkıb) müellifinin Şeyh Bedreddin'i Selçukîlere mensup göstermesi de bu kabilden olsa gerektir.**" diye yazmaktadır. (age, s.361)

Şeyhin kimliği ve kişiliği konusundaki tartışmaların en önemlisi de, galiba mezhebiyle ilgili olmaktadır, sanırız hâlâ da sürmektedir. Çünkü, gördüğümüz kadarıyla, Şeyhin mezhebi konusunda kesin bir yargıya varabilmek, galiba hâlâ olanaksızdır. Örneğin bugün bile, kimi tarihçiye göre ehli sünnettendir, **sünnî**'dir; kimine göre tam karşıtı, ehli sünnet düşmanıdır, **şii**'dir; kimine göre de, şia mezhebindedir belki ama, düşüncesi, gönlü **sünnî fıkıhdan** yanadır.

Diyelim, Osmanlı vakanüvislerinden **Şükrullah bin Şihâbeddin**, Behçetü't-Tevârih'te "**bunlar Muhammed'i peygamber kabul etmez**" diye suçladığı Şeyh Bedreddin'in sufi olduğunu ve **Batıniye** mezhebine inandığını yazmaktadır.

İdris-i Bitlîsî, Heşt Behişt'te, Şeyh için, "**Mülâhede-i bâtinîyye neşvesi üzerine -batınîliğe geçmelerinin sevincine- kendi müridlerine sâz u şerâbe izin virdi**" demektedir.

Prof. Uzunçarşılı'nın da, Şeyhin **Batınî** olduğundan hiç kuşkusu

şısında asılarak öldürüldüğü konusunda kimsenin bir kuşkusu bulunmadığı halde, Şeyhin öldürüldüğü yıla ilgili olarak nerdeyse her vaknüvis ayrı bir tarih vermektedir.

Şeyh Bedreddin, tarihçilerin, torunu **Hâfız Halil'in "Manâkıb"** adlı kitabında verdiği bazı bilgilere dayanarak yaptıkları hesaplara göre, H.760 / M.1358 veya 1359 tarihinde doğmuş olmalıdır. Sanırız, Şeyh'in erdem ve üstün nitelikleriyle ilgili bilgilerin derlendiği bu kitap, doğum tarihinin hesaplanmasında hâlâ eldeki tek kaynak olduğu içindir ki, bu konuda tarihçiler arasında bir tartışma yoktur galiba...

Çünkü, yukarda da değinildiği gibi, ölüm tarihi konusunda oldukça farklı ve çeşitli rakamlar verilmektedir. Örneğin, **Abdülbaki Gölpınarlı** hoca, gene **Manâkıb'daki** ebced usulüyle yazılmış bir dörtlükten, Şeyhin 56 veya 57 yaşındayken, H.818 / M.1415 yılının ocak ayının 20. cuma günü asılmış olduğunu hesapladığını yazmaktadır. (age, s.2)

Oysa, **İbni Arabşâh**, "**Kendi fetvasıyla kendisi 820 şühûrunda uryan olarak asıldı.**" diye yazmış, yani Şeyhin ölüm tarihini 1417 olarak vermiştir.

Mehemmet Şerefeddin Yaltkaya ise, ünlü risalesinde, Şeyhin ölüm tarihinin, bulduğu bir Arapça dörtlükteki ebced hesabıyla düşürülmüş tarihe göre, H.823 / M.1420 olması gerektiğini öne sürmüştür. Nitekim, daha sonra İslâm Ansiklopedisi'ne yazdığı maddede de Şeyhin ölüm tarihini 1420 olarak vermiştir.

Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'dan öğrendiğimize göre de, **Şekayik** ve **Oruc Bey** tarihlerinde bu tarihin 1417 olarak gösterilmesine karşılık, **Behiştî** tarihinde bu rakam 1419 olarak verilmiş, **Kâtip Çelebi** ise ünlü coğrafya kitabı **Cihannüma'da** Şeyhin 1420 yılında

öldüğünü yinelemiştir. Ord. Prof. **Uzunçarşılı** da, "**Bu vaka Samsun ve havalisinin alınmasından sonra olduğuna göre**" Şeyhin 1420 yılında asılmış olması gerektiği görüşündedir. (Osmanlı Tarihi, cilt I, s.361)

Görüldüğü gibi, Şeyhin asıldığı yıla ilgili, vaknüvislerce öne sürülmüş, 1415, 1417, 1419 ve 1420 gibi dört ayrı tarih vardır. Doğrusu, böylesine trajik bir olayın bile tarihinin doğru dürüst saptanamaması, bizce söz konusu dönemin niteliklerine ışık tutması açısından da üzerinde önemle durulması gereken bir noktadır.

Ayrıca, vaknüvislerin Şeyh Bedreddin konusunda verdikleri bilgiler içinde karanlık ve çelişen tek notka da bu değildir üstelik.

Örneğin, doğum yeri konusunda da vaknüvisler arasında çeşitli görüşler vardır. Tarihçilerce, galiba babasının Simavne kadısı olması nedeniyle, genel olarak Edirne yakınlarındaki Karaağaç ile Dimetoka arasında bulunan Samona/Simavna/ veya **Simavne** kalesinde doğduğu kabul edilmekteyse de, kendisinden kimi kaynaklarda **Bedreddin Simavî** diye de söz edilmesinden dolayı, doğum yerinin Kütahya yakınlarındaki **Simav** kasabası olduğunu öne sürenler de vardır. Hatta, **Abdülbaki Gölpınarlı** hocadan öğrendiğimize göre gene, Şeyhin ehli sünnetten olmadığına inanan bazı çevreler, sonraki yıllarda, onun Iraklı Bâtınîler tarafından, bu mezhebi Anadolu'ya yaymakla görevli bir **dai** (misyoner) olarak gönderildiğini dahi öne sürmüşler ve bu savlarına kanıt olarak da, doğum yerinin Simavne veya Simav değil, Irak'ta, Mezopotamya'nın güneyinde, Fırat kıyısındaki **Semave** kasabası olduğunu iddia etmekten bile çekinmemişlerdir.

Öyle ki, ailesinin de Rumeli'nin fethine katıldığı, hatta babasının

Simavne fatihi olduğu için Osmanlılarca oraya **kadı** atandığı bütün vaknüvislerce kabul edildiği halde, ilginçtir, torununun yıllar sonra **Manâkıb'da**, atalarının Selçuklu sultanı Alaeddin Keykubad'ın soyundan geldiğini yazması, hemen soyu konusunda bile bir tartışma çıkmasına neden olmuştur. Örneğin, Prof. Uzunçarşılı, bu konuda da; "**Saltanat kurmak için meydana çıkanlar bu hareketlerini meşrû göstermek için kendilerinin eski hükümdar sülâlesinden birisine mensup olduklarını iddia edegelmişlerdir, bunu ispat için silsilenâmeler tertip ettirmişlerdir. Menakıb-ı Şeyh Bedreddin (Manâkıp) müellifinin Şeyh Bedreddin'i Selçukîlere mensup göstermesi de bu kabilden olsa gerektir.**" diye yazmaktadır. (age, s.361)

Şeyhin kimliği ve kişiliği konusundaki tartışmaların en önemlisi de, galiba mezhebiyle ilgili olanıdır, sanırız hâlâ da sürmektedir. Çünkü, gördüğümüz kadarıyla, Şeyhin mezhebi konusunda kesin bir yargıya varabilmek, galiba hâlâ olanaksızdır. Örneğin bugün bile, kimi tarihçiye göre ehli sünnettendir, **sünnî** dir; kimine göre tam karşıtı, ehli sünnet düşmanıdır, **şii** dir; kimine göre de, **şia** mezhebindedir belki ama, düşüncesi, gönlü **sünnî fıkıhdan** yanadır.

Diyelim, Osmanlı vaknüvislerinden **Şükrullah bin Şihâbeddin**, Behçetü't-Tevârih'te "**buñlar Muhammed'i peygamber kabul etmez**" diye suçladığı Şeyh Bedreddin'in **sufi** olduğunu ve **Batıniyye** mezhebine inandığını yazmaktadır.

İdrîs-i Bitlîsî, Heşt Behişt'te, Şeyh için, "**Mülâhede-i batıniyye neşvesi üzerine -batınilige geçmelerinin sevincine- kendi müridlerine sâz u şerâbe izin virdi**" demektedir.

Prof. Uzunçarşılı'nın da, Şeyhin **Batınî** olduğundan hiç kuşkusu

yoktur. Onun, "Batınî akidesini irşad yoluyla Anadolu'da da yaymağa çalıştığını, gezdiği yerlerde alevî türkmenlerle temas ederek onları maksadına göre hazırlamak istediğini" savlamaktadır.

Oysa, öte yandan da, bilindiği gibi Şeyhin babası, daha 1350'lerde Osmanlı padişahı I. Murad tarafından Simavne'ye kadı olarak atanmıştır. Kendisi de, Timurlenk fırtınasının dinmesinden sonra kurulan ilk Osmanlı hükümetinde, Yıldırım Bayezid'in oğlu Musa Çelebi tarafından kazaskerlik görevine getirilmiştir.

Yani, sünni bir Osmanlı padişahının, üstelik böyle şeriatla ilgili kadılık, kazaskerlik gibi bir görev ve ehli sünnetten olmayan birini de bile atayacağını düşünebilmenin gerçekten olanağı var mıdır acaba? Doğrusu, mezhep kavgaları Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk yıllarında da aynı şiddette yaşanmış mıdır, elimizde bu konuda belki yeterli bilgi yoktur, ama hemen şunu da belirtmek isteriz ki, sadece, Selçuklu sultanlarına tam 29 yıl boyunca vezirlik etmiş Nizam-ül Mülk'ün, ünlü ki-

tabı *Siyasetname*'de şiiilik ve şiiiler hakkında yazdıkları bile, bir sünni padişahın, ne denli hoşgörülü de olsa, böyle bir göreve ehli sünnetten olmayan birini atamayı aklından bile geçiremeyeceğinin yeterli kanıtı olsa gerektir galiba.

Nitekim, **Vecihi Timuroğlu** da, sanırız bu düşünceyle, basıma hazırladığı **Varidat** adlı kitabın başında yayımladığı incelemesinde, ilginçtir, bir kaynak gösterme gereği de duymadan, "**Şeyh Bedreddin'in şafii eğilimli olduğu biliniyor.**" demektedir. Bilindiği gibi, şâfiilik de, hanefilik, mâlikîlik ve hanbelîlikle birlikte 4 sünni mezhepten birisidir. Yani, Timuroğlu da, bizce galiba bu nedenlerle, Şeyhin de sünni olması gerektiği görüşündedir. (Şeyh Bedreddin / Varidat, Hazırlayan Vecihi Timuroğlu, Türkiye Yazıları Yayınları, Ankara 1979, s.23)

Görüldüğü gibi, Şeyhin mezhebi konusunda bir yargıya varabilmek, gerçekten hâlâ çok zordur. Ancak, bu verilere bakılacak olursa, bizce gerek atalarının ve gerekse kendisinin, en azından 30 yaşında Mısır'a gidinceye dek sünni

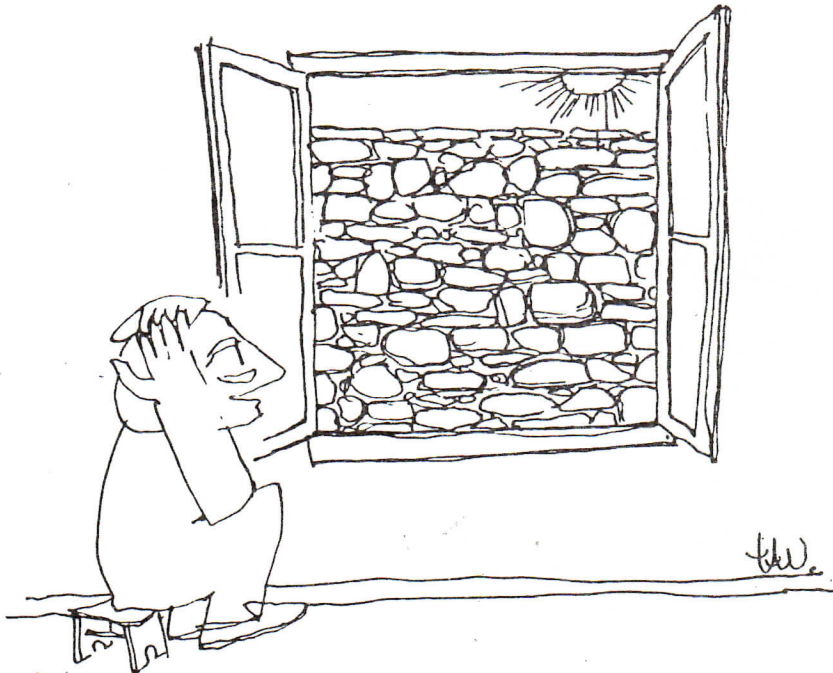
olmaları, galiba akla daha yakın bir olasılıktır.

Fakat ilginçtir, mezhebi konusunda birbirlerinin yüzde yüz karşı görüşler öne süren bütün bu vakanüvis ve tarihçilerin, Şeyhin olgun bir din adamı ve büyük bir hukukçu olduğu konusunda ise, şuncacık kuşkuları yoktur. Günümüz bilim adamları da, aynı görüştedirler. Örneğin, Prof. Sungurbey, yukarıda sözünü ettiğimiz kitabında, Şeyh için, "**engin bir hukuk üstâdı ve müctehidi**" demektedir. Prof. Uzunçarşılı bile, asılmadan önce yargılanmasını, "**yüksek âlim ve mütefekkir bir şahsiyet olduğundan**" diye açıklamaktadır. (age, s.365)

Abidin Nesimi de, anılarında, komşuları olan Prof. Ş. Yaltkaya'nın (Mehemmed Şerefeddin efendinin) evindeki bir toplantıda kendisine, Şeyh Bedreddin'le ilgili olarak, "**Bedreddin'in önemi, mantık çalışmalarıdır. Ona gelece kadar mantıkta önermeler olumlanan ve olumsuzlanan olarak incelenirdi. Bedreddin olası önermelerini de incelemiştir.**" dediğini yazmaktadır. (Yılların İçinden, Abidin Nesimi, Gözlem Yayınları, İstanbul 1977, s.60)

Kitaplarının bilimselliğikonusunda da, gene gördüğümüz kadarıyla kimsenin kuşkusu yoktur. Örneğin, "**Câmi'ül-Fusûleyn**" adlı kitabı için, Vecihi Timuroğlu, "**Mecelle'ye değin Türk medeni hukukunun ana kaynaklarından biri**" demektedir. Aynı kitap için, İdris-i Bitlîsi de, Heşt Behişt'te, "**Ulemâ-yı Rûm miyanında (arasında) anın te'lifatı meşhur ve mu'teberdir. Ve ez en cümle, Hanefiyye fihkî fûrû'undan olan 'Cami'ül-Fusû-leyn'in mesâil-i ic-tihadiyedeki havâs ve mezâyâsı mezkûr ve muharrerdir.**" diye yazmıştır.

Bütün vakanüvis ve tarihçilerin görüş birliği içinde oldukları bir diğer nokta da, Şeyhin eşsiz bir

Tan Orul

Hanefi fıkhı uzmanı olduğu hususudur. Yani, Vecihi Timuroğlu'nun da açık açık söylediği gibi, nerdeyse "bütün yapıtlarında Hanefi fıkhı egemendir". (age, s.28-67)

Görüldüğü gibi, vakanüvislerin yazdıkları cinsten, "Mehdi olduğunu ilan etti", "kendiye nebi yaptırdı" veya "padişah olmaya heveslendi" düzeyindeki suçlamalara bakılarak Şeyhin dinsel inançlarından dolayı asıldığı savlarına katılmak, doğrusu pek de kolay olmasa gerekir.

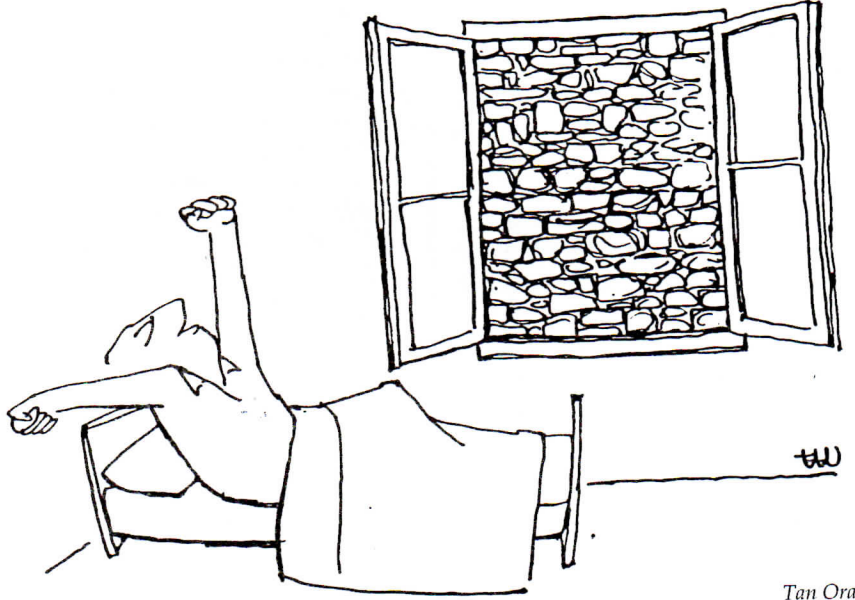
Ancak, hemen şunu da belirtelim ki, Şeyh Bedreddin olaylarının yaşandığı XV. yüzyıl başları, mezhep kavgaları açısından da Anadolu'nun tam bir cadı kazanı olduğu dönemdir, gerçekten de...

Anadolu'ya ayak bastıkları günden beri, aşiretler arasında kâh alevlenip, kâh küllenerek sürüp gelen yerleşiklik-göçebelik veya Müslümanlık-Şamanlık kavgası, bilindiği gibi, XIII. yüzyıl sonlarına doğru Moğolların önünden kaçıp Anadolu'ya sığınmış yeni boyaların genellikle Alevi, Bektaşî vb. olmaları yüzünden, XIV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kendiliğinden bir mezhep kavgası şekline dönüşmüştür. Hele hele 1402'de Timur'un Osmanlıları yenip bütün Anadolu'yu baştan sona kasıp kavurmasının ardından, bu kavga kuşkusuz daha da alevlenmiştir.

Yani, öte yandan da; Şeyh Bedreddin olaylarının temelinde bu mezhep kavgalarının bir rolünün bulunmadığını söyleyebilmek, böyle bir olasılığı gözardı edebilmek de galiba olanaksızdır.

BİR BATILI TARİHÇİNİN YORUMU MU YOKSA?

Görüldüğü kadarıyla; sanırız, ne Şeyh Bedreddin'in bir devrimci öncü olduğu hakkında, ne de Şeyh Bedreddin olayının ülkedeki

Tan Oral

düzeni ve üretim ilişkilerini değiştirmeyi amaçlamış bir devrimci köylü ayaklanması olduğu konusunda Osmanlı kaynaklarında tek bir satır vardır.

Bu nedenle, Dukas'ın yazdıkları acaba gerçekten nesnel bir tarih midir, yoksa bir yorum mudur, kuşkulanamamak galiba olanaksızdır. Yani, "Ben senin emlakine tasarruf edebildiğim gibi, sen de benim emlakime tasarruf edebilirsin." diyen, acaba gerçekten Şeyhin müridi Börklüce Mustafa mıdır?

Bizanslı tarihçi Dukas, ansiklopedilerin verdiği bilgilere göre 1400'de doğmuş ve 1470 yılında da ölmüştür. Yani, Şeyh Bedreddin'in asıldığı yılda, olsa olsa en çok 20 yaşlarında bir delikanlıdır ancak.

Gene ansiklopedilerde yazıldığına göre, önemli bir tarihçidir. Yazdığı tarihte de, Osmanlı İmparatorluğu'nun yayılma yıllarındaki olaylarla, İstanbul ve Midilli adasının fetihlerini anlatmıştır özellikle.

Aynı kaynaklarda, 21 yaşındayken de, 1421'de "Phokaia hüküm-

darı Cenevizli Adurnos'a sekreter olduğu", daha sonra da "Lesbos (Midilli) Cenevizlilerin in hizmetine girdiği" yazılıdır. Ama, Anadolu'da da bulunmuş, Türklerle birlikte hiç yaşamış mıdır? Doğrusu bu konularda herhangi bir bilgi yoktur söz konusu kaynaklarda. Sadece, "1455'te Cenevizli hükümdar Domenikos Gattelus tarafından Fatih Sultan Mehmed'e elçi olarak gönderildiği" öne sürülmektedir. (Meydan Larousse, cilt 3, s.899)

Ama ne var ki, gene aynı ansiklopedinin "Midilli" maddesinde ise, Dukas'ın, 1455'te değil, 1456 yılında, "O sırada adada bulunan Dorio Gattilusio tarafından" adayı kuşatan Osmanlı ordusunun kumandanı Mahmut Paşa'ya, değerli armağanlarla elçi olarak gönderildiği ve adanın böylece kuşatmadan kurtarıldığı savlanmaktadır.

Oysa, Prof. Uzunçarşılı'nın yazdığına göre, Midilli adası, 1456 yılında, Gelibolu sancakbeyi ve donanma kumandanı Hadım İsmail bey'in yönetimindeki 150 parçadan oluşan bir donanmayla kuşatılmış ve İsmail bey adaya bile çık-

mişken, nedense adayı fethetmekten vazgeçmiştir. (Osmanlı Tarihi, Prof. Uzunçarşılı, Ankara 1964, cilt 2, s.35) Ada daha sonra, 1462 yılında, Fatih Sultan Mehmed'in buyruğu üzerine, bu kez **Mahmut Paşa** yönetimindeki bir donanmayla kuşatılarak fethedilmiştir. Fetih sırasında "**Hükümdar Niccola II ile tarihçi Dukas**" da tutsak edilmişlerdir. (Meydan Larousse, cilt 8, s.759)

Görüldüğü gibi, Dukas'ın Fatih Sultan Mehmed'e elçi olarak gönderilmesi, galiba söz konusu bile olmasa gerektir. Dukas, olsa olsa, elinde değerli armağanlarla, adaya ayak basmış ve nerdeyse Midilli kentini de ele geçirmek üzere olan Hadım İsmail beye elçi olarak gitmiştir.

Kısacası; **Mikhael Dukas**'ın, Anadolu'da da bulunduğu ve Türklerle birlikte yaşadığına dair, elimizdeki kaynaklarda herhangi bir işaret yoktur, gördüğümüz kadarıyla. Bu durumda da, kuşkusuz, Dukas'ın Şeyh Bedreddin olayının görgü tanığı olduğundan ve Tarihi'nin de bir tutanak değeri taşıdığından söz edebilmek, galiba olanaksızdır. Ayrıca, bugünkü koşullarda bile kırklı ellili yaşlara gelinmeden kolay kolay ünü yurtdışına taşımış bir tarihçi olunamayacağı da, doğrusu unutulmamalıdır.

Yani, **Dukas** da, bizce hiç kuşku yok ki, tarihinin Türklerle ilgili bölümlerini, gördüklerine değil, işittiklerine dayanarak yazmış olmalıdır. Bu yüzden, Şeyh Bedreddin olayıyla ilgili yazdıkları, bizce nesnel bir tarih olmaktan çok Batılı bir tarihçinin yakıştırma yorumudur. Ola ki, Börklüce Mustafa ile ilgili bilgileri de, Sisamlı Cenevizlilerden dinlemiştir. Ola ki, dinledikleri de, olaylardan nerdeyse yarım

yüzyıl sonrasının söylentileridir, söylenceleridir...

Kim bilir... Bu söylenti ve söylenceler de, o Batılı bireylerin, kendilerinden oldukça farklı bir toplumsal aşamada bulunduğu muza filan da aldırmadan, biz Anadolu için, kendi gerçeklerine bakarak, kendiliklerinden ürettikleri yakıştırmalardır belki de...

Niçin olmsın?..

ANTİC TOPLUM..

ASIATIC TOPLUM..

Gerçekten; Bizanslı tarihçi Dukas da, Börklüce Mustafa'nın, başına toplanan "**dikişsiz ak libaslı/ başı açık/yalınayak**" dinsiz, şaman köylülere, "**Ben senin emla-**

kine tasarruf edebildiğim gibi, sen de benim emlakine tasarruf edebilirsin" dediğini yazarken, acaba hiçbir tedirginlik duymamış mıdır? Yani, **emlâk, tasarruf, mülk, mülkiyet, ortak mal, kamu mülkiyeti** vb. gibi kavramları, acaba Anadolu Türkleri de aynı anlamları yükleyerek mi kullanmaktadırlar diye kendi kendine olsun hiç sormamış mıdır?

Kuşkusuz, atalarımızın da, Anadolu'da, ta Selçuklulardan beri **mülk, sahib-i mülk, sahib-i arz, miri mal, arazi, emlâk, mülkiyet, tapu** vb. gibi sözcük, terim, kavram ve tanımları kullandıkları, vakanüvislerin tarihlerinden, resmi yazışmalardan, tutanaklardan, fermanlardan filan bilinmektedir.

Ancak, bu sözcük ve kavramların bir dilde bulunması, acaba tek başına, o toplumda taşınmazlarla ilgili mülkiyet hakkının olduğunu da tanıtlayacak yerlikte bir kanıt mıdır?

Yani, bu sözcük ve terimlerin dilde bulunması ve kullanılması, acaba Anadolu Türklerinde de, ta ilk günden beri mülkiyet hakkı kavramının olduğunun bir işareti midir gerçekten?

Kısacası; Anadolu Türklerinde, gerçekten, taşınmazlarla ilgili mülkiyet hakkı da değil, salt mülkiyet hakkı kavramı, ta ilk günden beri hep var olmuş mudur acaba?

Doğrusu, hemen belirtelim ki, Anadolu Türklerindeki mülk kavramı konusunun, bilimsel olarak ele alınıp, gerektiğince incelendiği inancında da değiliz hâlâ. Çünkü, gördüğümüz kadarıyla, nerdeyse bütün bilim adamlarının, Osmanlılarda olmayan şeyin, mülkiyet hakkı değil, özel mülkiyet, hatta sadece özel toprak mülkiyeti hakkı olduğu konusunda şuncacık kuşku yoktur. Örneğin, Karl Marx bile, bu görüştedir, Engels'e yazdığı 8 Haziran

1853 tarihli mektuba göre. Yani, ona göre de, bütün Doğu toplumlarında olduğu gibi, Osmanlılar'da da olmayan şey sadece **özel toprak mülkiyeti** hakkıdır. Yoksa, hem taşınmazlarla ilgili mülkiyet hakkı vardır Osmanlılarda da, hem toplumsal mantelitede mülkiyet hakkı kavramı... Nitekim, Karl Marx, galiba Doğu toplumlarındaki mülkiyet hakkı sorunlarına ilk kez değindiği, yukarıda sözü edilen mektubunda, Osmanlı İmparatorluğu'ndan da söz eden François Bernier'nin 'Moğol İmparatorluğu'nun Ülkelere Anlatan Gezi' adlı kitabından söz ederken, Engels'e, "Bernier, haklı olarak, Doğu'da görülen temel olayları özel toprak mülkiyetinin varolmayışında buluyor... Doğu cennetinin gerçek anahtarı işte buradadır." diye yazmıştır.

Galiba Marx'ın bu çelişik durumuna işaret etmek için, Prof. Sencer Divitçioğlu da, "Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumunu" adlı kitabında "Marx, Asya üretim tarzında (yani, Doğulu toplumlarda) toprakların mülkiyeti hususunda, bazen 'özel mülkiyetin yokluğu', bazen 'müşterek mülkiyet', bazen de 'devlet mülkiyeti' şekillerini kullanmıştır. Toprağı işleyen köylünün durumu hakkında da kesin bir ifade kullanmaktan kaçınmıştır." demektir. (İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Yayını, 212, İstanbul 1967, s.83)

Ancak, Marx ve Engels, bilindiği gibi, bu durum karşısında sadece şaşırarak ve adlandırmakta bocalamakla da kalmamışlar, gerek mektuplaşmalarında, gerekse yazılarında (özellikle de Marx, New York Daily Tribune'deki yazılarında) bu tartışmayı sonraki yıllarda da ısrarla sürdürmüşlerdir. Ve bir süre sonra da, toplumları **antic** ve **asiatic toplumlar** şeklinde coğrafik nitelikli bir gruplandırmayla, önceleri, buldukları

bölgelerin coğrafik koşullarıyla açıklamağa çalıştıkları bu mülkiyet durumunun, aslında, bu doğulu toplumlara özgü üretim biçiminin, yani "Asya Tipi Üretim Tarzı"nın bir doğal sonucu olduğu savını öne sürmüşlerdir. Maurice Godelier de, "Marx, 'Asya-Tipi Üretim Tarzı' kavramını 1853'e doğru ortaya koymuş ve hayatının sonuna kadar kullanmıştır." demektedir. (Asya-Tipi Üretim Tarzı, Sosyal Yayınlar, İstanbul 1966, s.13)

Gerçekten de ilk duyuşta insanı çarpan, iç gıcıklayıcı, sanki biraz da sihirli egzotik sesli bir sözcük oluşundan dolayı galiba, bu tez, aydınlarımızı da yıllarca oyalamıştır, anımsadığımız kadarıyla.

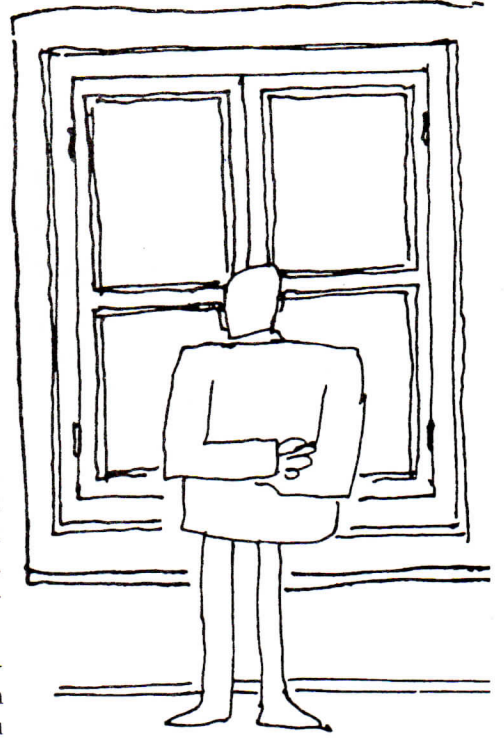
Oysa, bilindiği gibi, Osmanlı İmparatorluğu da, bu **asiatic toplum** kavramının önerilmesinden topu topu 5 yıl sonra, 1858'de, bir yasa çıkararak, Marx'a bu konuyla ilgili ilk esinleri veren nedeni de ortadan kaldırmış, özel toprak mülkiyeti hakkını uyuğuna tanımıştır.

Ancak, bu veriler, Osmanlı ülkesinde 1858 öncesinde de mülkiyet hakkı kavramının bulunduğunu tanımlayacak yeterlikte kanıtlar mıdır? Yani, mülk ve mülkiyet kavramları bugünkü anlamlarıyla Anadolu Türklerinde de hep var olmuş mudur?

SONUÇ OLARAK...

Görüldüğü gibi, Şeyh Bedreddin olaylarının yaşandığı yıllarda, Anadolu'ya henüz gelmiş göçebe Türk boylarının taşınmazlarla ilgili bir mülkiyet hakkı kavramına da sahip olabileceklerini galiba düşünmek bile olanaksızdır.

Ancak, gene aynı Anadolu'nun, Roma ve Bizans İmparatorlukları döneminde, daha düne dek, gayri menkul mülkiyet hakkının da artık toplumsal mantelitede oluşmağa başladığı ortaçağı, feodalitesi ve toprak köleliği ile birlikte bü-

Tan Oral

tün özellikleriyle yaşadığı da unutulmamalıdır. Anadolu'nun Hıristiyan halkı, belki o günlerde bile, ortaçağı hâlâ yaşamaktadır.

Bu nedenle, **Dukas** da, bizce büyük bir olasılıkla, kendi Hıristiyan Anadolusunun gerçeklerine bakarak, Şeyh Bedreddin olayını da bir toprak kavgası, bir devrimci köylü ayaklanması olarak yorumlasa gerektir.

Ama bizce, Şeyh Bedreddin olayının temelinde de, o yıllarda Anadolu'yu kasıp kavurduğunu bildiğimiz mezhep kavgasının yattırması, galiba gerçeğe daha yakın bir olasılıktır.

Şeyh Bedreddin de, sanırım ilk düşünce şehidimizdir. Özgür düşünmeyi seven bir bilim adamı olduğu için Tanrılara kurban olarak sunulmuş olsa gerektir.

Son olarak şunu da söylemek isteriz ki, büyük ustanın destanını, salt bir tarih yorumu olarak değerlendirmek de, hiç kuşku yok ki büyük bir haksızlıktır. ■

SEÇİLMİŞ HİKÂYELER VE DOST DERGİSİ

Erdal Doğan

Son zamanlarda, öykünün dergilerden dışlandığı veya dergilerde öyküye yeterince yer verilmediği etkin bir öykü dergisi gerekliliği tartışmaları yapıyor. Bütün bu tartışmalarda 47 yıl önce çıkmış olan bir derginin adı ise sürekli geçiyor. Geçmemesi mümkün değil. Çünkü yazın tarihimizde yalnızca öykü yayımlayarak, öykücülüğümüze yön vermiş bir dergi Seçilmiş Hikâyeler.

Seçilmiş Hikâyeler, Salim Şengil'in yönetiminde Ekim 1947 yılında Ankara'da aylık olarak çıkmaya başlar. İlk sayıları kitap boyutlarını taşır. 6. sayıdan sonra boyutları biraz daha büyür. 1947-1953 yılları arasında yalnızca öykü yayımlayan Seçilmiş Hikâyeler 1953'ten sonra şiir, deneme, tiyatro, sinema ve eleştiri yazılarına da sayfalarında yer verir.

Seçilmiş Hikâyeler'in yayımlanmaya başladığı yıllar toplumcu

yazarların seslerini duyurmakta oldukça zorlandıkları bir dönemdir. O dönemin koşullarına baktığımızda, iktidarın karşısında yer alan dergilerin yayın hayatını sürdürmelerinin zor olduğunu görürüz. Böylesine bir dönemde salt öykü yayımlayarak çıkış yapan Seçilmiş Hikâyeler'in önemli bir boşluğu doldurduğu izlenir. Yine aynı dönem, Ankara'da Avni Dökmeci şiir dergisi Kaynak'ı çıkarır. Böylece '40 kuşağının toplumcu yazarları ürünleriyle dergi okuruna kavuşmuş olur.

'40 kuşağı öykü yazarları için bir atölye özelliği taşıyan Seçilmiş Hikâyeler'in ilk sayısında; Mîm Oğuzcuk (Memduh Şevket Esendal), S. Anadol, Melih Cevdet Anday, Cahit Beğenç, Fahri Erdiç, Sadi Günel, Şahap Sıtkı, Salim Şengil, İlhan Tarus, Cahit Uçuk, Peter Stinling'in öyküleri yer alır.

Seçilmiş Hikâyeler 5. sayısından sonra Fahri Erdiç, Orhan Kemal, Fethi Giray, Nezihe Meriç, Şahap Sıtkı, Sait Faik, Memduh Şevket Esendal, Bilge Karasu, Tarık Dursun K. başta olmak üzere 38 yazarın toplu öykülerinden oluşan özel sayılar hazırlar. 1953'lere gelindiğindeyse dergide şiir ve eleştiri yazılarına da sıkça rastlanır. Ama ağırlık yine öyküdedir. Ayrıca dergide yayımlanan öykü ve şiir-

lerin Bala-ban, Abidin Dino, Nurettin Ergüven, Zehra Umut, A. Arad, Leyla Gamsız, Hüseyin Mumcu'nun desenleriyle bir başka renk kazandığını görürüz.

Seçilmiş Hikâyeler'de yer alan öykülerle Salim Şengil, şiirlerle ise önceleri Attila İlhan daha sonralarıysa Can Yücel ve Turgut Uyar ilgilenir. "Açık Konuşma" köşesindeyse dergiye gönderilen yazıların yayınlanıp yayınlanmayacağına eleştirel bir dille yanıt verilir. Bu köşede, bugünün pek çok yazarına yapılan eleştirileri görmek mümkün.

Seçilmiş Hikâyeler birçok açıdan bir de "ilk" özelliğini taşır. Orhan Kemal'in **Ekmek Kavgası**, Vüs'at O. Bener'in **Kibrit**, Oktay Akbal'ın **Ahşap** Ev öykülerine, Ahmet Arif'in **Mektup**, Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın **Akdeniz** şiirlerine ilk Seçilmiş Hikâyeler'de rastlarız.

Temmuz 1957'de 66. sayısına ulaşan Seçilmiş Hikâyeler, adını değiştirir ve "Dost" olarak yayın ha-

BEHİCE BORAN'A BEŞ SORU

Salim Şengil

Bir Sol Sanat sizce nasıl olabilir?

"Sol Sanat" deyiminde sol kelimesinin anlamı oldukça geniş ve müphemdir. Halktan yana, toplumun ilerlemesinden yana, barıştan yana olan, insan sevgisini ve insana inancı ifade eden sanata "Sol Sanat" diyebiliriz sanırım.

Sol Sanat'ın bir niteliği de gerçekçi oluşudur. Burada gerçekçilikten kasıt ayrıntılarda gerçekçilik, yani sanatta "naturalism" denen şey değil tabii. Sanat, kendine özgü niteliği gereği, somut olanı, ayrıntıları işler; ama amacı veya esasta yaptığı iş, somut ve bireysel olanda soyut ve evrensel olanı verebilmektir. Sanatçı, bilinçli olarak veya farkında olmayarak, ele aldığı somut gerçeklerin bir değerlendirilmesini, yorumunu, izahını yapar. Ele alınan somut gerçeklerin altında mutlaka bir dünya görüşü yatar. Gerçekçilik, bu değerlendirme, yorum, izaha

ait bir niteliktir. Somut ayrıntılarda gerçeklere uygun görünen bir sanat yapısı belirttiğimiz anlamda

yatını sürdürür. Bu değişikliğin nedeni Dost dergisinin yayın çizgisinde açıkça göze çarpar. Güncel olaylara değinilir, eleştiri yazılarının sayısı artar, yayıncılardan yazarlara çok çeşitli soruşturmalar yapılır. Yani toplumsal gelişmelere, sorunlara değin yazılar Dost dergisinin sayfalarında öyküyle, şiirle yan yana gelir. Ama salt öykü dergisi değildir Dost. Salim Şengil, dergiciliğin yanı sıra kurduğu Dost Yayınları'yla da çoğu yazarın kitap okuruyula tanışmasını sağlar.

Dost dergisine yazarlar arasındaysa; Attila İlhan, Can Yücel, Ö. Faruk Toprak, İlhan Selçuk, Bahri Savcı, Cengiz Bektaş, İlhami Soy-sal, Yüksel Pazarkaya, Fikret Otyam, Mehmet Seyda, Asım Bezirci, Fethi Naci, Özdemir İnce, Demirtaş Ceyhun, H. İzzettin Dinamo, İlhan Berk, Aziz Nesin'in imzaları sıkça yer alır.

Dost dergisi, yazı kadrosuna bakıldığında da görülebileceği gibi Seçilmiş Hikâyeler'den daha farklı bir yönelişe sahiptir. Derginin amacı sanatın her alanına ve toplumsal sorunlara değinmek, çözümler getirmektir. Örneğin "Dil Köşesi"nde dilimize yerleşen yabancı sözcüklere karşı aydınlar Türkçe karşılıklar bulmaya çağırırken veya dil tartışmaları yapılır-

ken, "Geçen Ayın İçinden" köşesindeyse daha çok dönemin toplumsal sorunlarına ilişkin yazıların yer aldığı görülür. Öykü, roman, şiir, tiyatro, sinema, resim üzerine kapsamlı eleştiri yazılarına derginin sayfalarında genişçe yer verilir.

Salim Şengil'in yönetiminde 102 sayı çıkan Dost 1973 yılında kapanır. Şengil'in Seçilmiş Hikâyeler'le başlayıp Dost'la süren 26 yıllık dergicilik serüveni yazın tarihimizdeki anlamlı yerini korurken, yıllar sonra dönüp bakınca Seçilmiş Hikâyeler ve Dost dergilerinin yazarları bakın neler düşünüyorlar?

Attilâ İlhan: Seçilmiş Hikâyeler Dergisi'nin son derece önemli bir fonksiyonu vardı. Çünkü edebiyat Varlık Dergisi etrafında odaklanmış gibiydi. Varlık Dergisi ise, o zamanki CHP iktidarına yakın olan yazarları etrafına toplamıştı. Böylece toplumcu yazarlar devre dışı bırakılmış oluyorlardı. Günün şartları bağımsız dergiler yayınlamalarına inkân vermiyordu. İşte bu sebepten hikâye yazarlar için Seçilmiş Hikâyeler Dergisi, şiir yazarlar için ise yine Ankara'da çıkan Kaynak Dergisi bir alternatif oluşturuyordu. Seçilmiş Hikâyeler Dergisi birçok yeni Türk hikâyecisini

ortaya çıkarmıştır. Yayınevi olarak da birçok yazarın ilk kitaplarını yayımlamak ona nasip olmuştur.

O yıllarda kitaplarımı hiç kimse yayımlamıyordu. Salim Şengil, hem şiir kitaplarımı hem de romanlarımı yayımlayarak kitap okurunun da beni tanınmasını sağlamış oldu.

Vü's'at O. Bener: Seçilmiş Hikâyeler Dergisi'nde öykü yazmaya başlamam, Memduh Şevket Esendal'ın ısrarları ile Salim Şengil'in bu konuda sevgi ile yaklaşımı sonucu oldu. Bu başlangıcın asıl nedeni ise; Herald Tribune Gazetesi'nin düzenlediği "Dünya Öykü Yarışması"na 'Dost' adlı öykümle katılmam ve Esendal'ın öykümü çok beğenmesiydi. O yıllarda bu yarışmaya Türkiye'den katılımı Yeni İstanbul Gazetesi sağlıyordu. Esendal yarışmanın seçici kurulundaydı. Öykümün dikkat çekmesi bana Seçilmiş Hikâyeler Dergisi'nin kapılarını açmıştı.

O dönem genç öykücülerin çoğunun ilgi gösterdiği bu dergide, bugünün birçok ünlüleri öykülerini yayımlama imkânı bulmuştu.

Nitekim bugünlerde Memet Fuat böylesine bir öykü dergisinin gerekliliğini belirten yazılar yazmaktadır. Bence de bugün Seçilmiş Hikâyeler ve Dost Dergileri gibi öykü dergilerine gerçekten ihtiyaç duyul-

hiç de gerçekçi olmayabilir.

Böyle bir sanat toplum katlarına geçince nasıl ulaştırılır?

Bir sanat yapıtı aslında kendi sanat gücüyle; okuyanı, dinleyeni veya göreni etkileme gücü ile toplumda kendini belli eder, tutunur ve toplumu etkiler. Sanatçılara yapıtlarını meydana getirme ve yapıtlarının topluma mal olmasına yardımcı olunabilir. Ama bunun için de mutlu bir azınlığın değil, geniş halk kütlelerinin, kol ve kafa emekçilerinin hak ve çıkarlarını temsil eden, koruyan ve bu kütlelere dayanan, sanatın

toplumdaki önemini anlamış bir iktidarın varlığı gerek. Bugünkü düzen ve şartlar içinde, sol sanat-

çılar kendi aralarında örgütlenip dayanışarak, toplumdaki sol akım ve örgütlerle işbirliği ederek ve sanatın geniş anlamda politikadan ayrı ve kopuk olmadığı noktasından hareket ederek toplumda seslerini daha güçlü duyurabilirler ve toplumun oluşumunda sanat daha etkili bir rol oynayabilir.

Şimdiye kadar bir bölüm sanatçının uyguladığı Toplumcu Sanat yeterli etkiyi yaptı mı, ya da yapmadı mı? Neden?

Toplumcu sanat elbette toplumumuzda etkili olmuştur. Yeterli

mak-tadır. Böyle bir kıpırdanma öykücülüğümüzün geleceği açısından yarar sağlayacaktır.

Erhan Bener: O yıllarda İstanbul'da Varlık Dergisi, Ankara'da Seçilmiş Hikâyeler Dergisi aşağı yukarı rekabet halindeydiler. Birçok ünlenmiş yazar ilk yapıtlarını bu iki dergide yayımlanmışlardır. Bugüne baktığımız zaman bu iki derginin o zamanki işlevini yerine getiren bir faaliyet gösteremiyorum. Bugün çıkan edebiyat dergileri edebiyat dünyamızı bir bütün olarak etkileyebilecek yoğunlukta değil.

O zaman, yanlış anımsamıyorsam ben hiç tanınmamışken ilk kitabım 'Acemiler'i ve ikinci kitabım 'Gordium'u beşer bin basmıştı. Derginin satışı da en az bu düzeydeydi. Ve hiçbir sermaye gücü olmadığı halde, Salim Şengil'in kısıtlı bütçesiyle...

Vüs'at O. Bener, Memduh Şevket Esendal, Nezihe Meriç, Tarık Dursun K. gibi birçok yazarın kitaplarını yayımlayarak tanıttı. Öte yandan Seçilmiş Hikâyeler Dergisi Türkiye'de ilk olarak doğrudan doğruya öykücülüğe yönelik bir yayın organı olarak edebiyat tarihimizde yerini aldı. Dost da bu derginin devamı olarak yaşamını sürdürdü. Fakat diğer sanat dallarına sayfalarında daha çok yer verdi.

Tarık Dursun K.: Tek başına bir

olup olmadığının ölçüsü nedir? Kanımızca yeterlilik söz konusu edilecekse iki nokta göz önünde tutulmalıdır: 1) Objektif şartların sağladığı imkânların sınırı veya derecesi; 2) Sanatçıların birey ve gurup olarak bu imkânları sonuna kadar kullanıp kullanmadıkları, imkân sınırlarını zorlayıp zorlamadıklarıdır. Türkiye'de özellikle 1960'a kadar objektif şartlar sol sanat için hiç de elverişli olmamıştır. Birey olarak sanatçılarımız cesaret ve yaratıcılık göstermişlerdir, ama gurup olarak bilinçli ve örgütlü bir mücadele verdikleri -örneğin öğret-

adam hikâyeye yön vermelerine kalkmış, bir dergi çıkarmış. Sürekli ve düzenli. Seçilmiş Hikâyeler Dergisi. Ustaların hikâyeleri ile. Bir kaynakmış. O güne dek hikâyeden yüksünüliyorduk ve şiir baş tacıydı. Her dergide. "Varlık"ta, "Yeditepe"de, "Şadırvan"da, başkalarında.

Bugünkü kuşaklar Şengil'i de, onun dergilerini de bilmiyor. Oysa Şengil'in bizden önceki kuşakla bizim kuşak üzerinde tartışılmaz bir hakkı vardır. Hikâyemizin çağdaşlaşmasında onun payını kim görmezlerden gelebilir ki?

Cengiz Bektaş: Benim kuşağım için Dost Dergisi yazım alanında onsuz olunmaması gereken bir dergi idi.

Orada şiiri, öyküsü, denemesi yayınlanması elbette önemli aşamayıdır... Bir de ortamın içinde olmak demekti. Dost, doğru seçmenin ötesinde bir ortam oluşturunun bilincindeydi çünkü... Kültür alanının tüm yansımalarının içinde yer alması çabasıydı...

Pek çok kişi orada kendini var etme yoluna girdi. Pek çok kişi dilini, ister yazarak ister okuyarak o dergide bildi.

Böyle bir dergiyi o günlerde ("Medya"lara, şuna buna kendini kiralamadan) sürdürürebilmek, baba yiğitlik falan bir yana, sihirbazlıktı da...

menler gibi- pek söylenemez. Bununla beraber, ekonomik-sosyal meselelerin bilimsel açıdan incelenmesi, tartışılması yasaklandığı uzun yıllarda Türk Sol'u ifadesini sanatta bulmuş, sol fikirler en fazla sanat yoluyla toplumumuzu etkilemiştir.

Sanatsız bir politika ya da ekonomi düşünebilir misiniz?

Kendi başına ne politika, ne ekonomi, ne sanat vardır, ne de insan faaliyetlerinin diğer kolları. Toplum organik bir bütündür; kesimleri arasında karşılıklı etki ilişkileri vardır. Bilim ve Sanat toplu-

Kapağı bile kendisi yapan bu düpedüz sihirbaz kişi, bütün zamanların "teri taze" genci Salim Amca'ydı. Salim Amca'nın çevresinde Nezihe Meriç gibi, Turgut Uyar gibi (daha başkalarında) bir seçiciler halkası vardı ve onların beğenisinden geçip dergiye girebilmek elbette bir şeyler demekti. Kesacası Dost, gerçek bir okul, var olma var etme alanı olmayı, tam bir alca gönüllülükle başardı.

Orhan Duru: 13. Kitap Fuarı'nda düzenlenen "Öykünün diünü ve bugünü" adlı toplantıya ben de katıldım ve burada en çok "Dergilerin öyküyü dışladıkları, yayınevlerinin öyküye önem vermedikleri" savı tartışıldı ve konuşuldu. Toplantının ana ağırlık noktasıydı bu. Dergilerin öyküyü tümüyle dışladıkları görüşüne katılmadım ama "Bugün artık 'Seçilmiş Hikâyeler Dergisi' gibi bir dergi yok.." diyerek bir eksikliği ya da gereksinimi dile getirdim. Evet bugün de "Seçilmiş Hikâyeler Dergisi"ni saygıyla ve heyecanla anıyorum.

"Seçilmiş Hikâyeler Dergisi" İkinci Dünya Savaşı sonrasında yayına başladı. Bendeki en eski nüshaları 1945 tarihini taşıyor. Kendi de bir öykü yazarı olan Salim Şengil'in özverili çabalarıyla bu özgün dergi, yıllarca ayakta kaldı ve yayımını sürdürdü. Böylece Türk öykücülüğüne ve yazını-

mun kendi kendisinin bilgisine, bilincine varmasında iki ayrı yön temdir. Bunun için de sanatın toplumda çok önemli bir görevi vardır. Gerici, tutucu iktidarların sanatı ve sanatçıyı kuvvetli baskı altında tutmaları da bundandır.

Ülkemizde, düşündüğümüz Sol sanata yatkın birkaç sanatçı adı sayar mısınız?

Ülkemizde şiirde, hikâyede, romanda, resimde bir değer taşıyan hangi sanatçı varsa, olduysa, hep "Sol"dan çıkmıştır. Sağ'ın hiçbir şey verdiği yok ki... ■

Dost, Şubat 1967

na etkin katkıda bulundu.

Kimler yazmadı ki bu dergide. Aklınıza kim gelirse. Memduh Şevket Esendal'dan Sait Faik'e, Fahri Erdinç'ten Orhan Kemal'e kadar pek çok ünlü yazarımızın öyküleri yer aldı bu derginin sayfalarında. Orhan Veli'nin bile bir öyküsünü anımsıyorum. Nezihe Meriç ilk öykülerini Seçilmiş Hikâyeler Dergisinde yayınladı. Salim Şengil araştırmacı kişiliğiyle sayfalarını açtı bizim kuşağa da 1950'li yıllarda. Kimler yoktu ki. Vüs'at Bener, Erhan Bener, Onat Kutlar, Adnan Özyalçiner, Tarık Dursun K., Erdal Öz, Muzaffer Erdost ve daha başkaları. Benim de bazı öykülerim yayımlandığı için gurur duyuyorum.

Nasıl bir dergiydi Seçilmiş Hikâyeler Dergisi? Eski sayıları küçük boy ve kalın kâğıda basılırdı. Kimi dergileri Abidin Dino'nun desenleri süsledi. Daha sonra boyu biraz büyüdü. Daha nitelikli bir baskıya kavuştu. Salim Şengil'in 1950'den sonraki yıllarda Ankara'da Rüzgârlı Sokak'ta OW Han'ın bir katındaki bürosunda bu dergiyi çıkarabilmek için ne büyük bir çaba harcadığını anımsıyorum.

Dergi bu adı taşıdığı sürece öykü ağırlıklıydı. Hemen ilk sayfalarda bir öykü yer alırdı. Her sayı 4-5 öyküyü kapsardı. Ama bununla da yetinmezdi. İçine şiirler, yazılar, eleştiriler, sanat haberleri serpiştirilirdi. Bir ara İlhan Berk'in şiirleri yayımlandı birbiri ardından. Ece Ayhan'ın "E. Ayhan Çağlar" imzalı şiirleri gözümün önüne geliyor.

Dergi 1960'larda ise biçim ve ad değiştirdi. "Dost" adını aldı. "Dost" ise tam bir sanat ve yazın dergisi olarak düzenlendi. Öykü ağırlıklı değildi artık. Ama o da Salim Şengil'in yönetiminde seçkin bir dergi olarak yazın tarihimize geçti.

Aradan yıllar geçtikten sonra "Seçilmiş Hikâyeler" gibi dergiyi yeniden özlemle arıyoruz.. ■

TEHLİKELİ BİR EĞİTİM-ÖĞRETİM ARACI: RESMİ TÜRK DİL KURUMU'NUN OKUL SÖZLÜĞÜ

Yusuf Çotuksöken (*)

12 Eylül 1980 Harekâtı, Türk kültür kurumları üzerinde de kolay kolay silinemeyen olumsuz izler bıraktı. Daha da ileri giderek, kimi kültür kurumlarının varlığına son verdi. Bunlardan biri de, Atatürk'ün kurup geliştirdiği, destekleyip yönlendirdiği **Türk Dil Kurumu** oldu. Bu kurum; sözde Atatürkçü, gerçekte Türk İslam sentezcisi oldukları söylenen, bir grup aydının etkilemesi ve bir generalin önerisiyle, Milli Güvenlik Konseyi'nce hazırlanan **Anayasa'nın** 134. maddesine dayanılarak çıkarılan 2876 sayılı "Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Kanunu"nun yürürlüğe girmesi üzerine, özel hukuk tüzel kişiliğini yitirdi. Yerine Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'na bağlı başka bir (resmi) Türk Dil Kurumu kuruldu.

Bu yeni resmi Türk Dil Kurumu, 1983'ten beri çeşitli yayınlar yapmaktadır. Bunlar arasında özellikle **İmlâ Kılavuzu** (Ankara 1985) ile **Türkçe Sözlük** (2 cilt, Ankara 1988), Atatürk'ün önderliğinde girilen yazı ve dil devrimine gönül veren, bu devrimleri duyarlıkla sürdüren çevrelerin yoğun tepkisine yol açmıştı. Resmi Türk Dil Kurumu ise bu çevrelerin tepki ve eleştirilerine bugüne değin herhangi bir yanıt verebilmiş değildir. Bu yayınlar Türk yazım geleneğini alt üst ettiği gibi Türk sözlükçülüğünün zaten var olan sorunlarına yenileri-

ni eklemekten öte bir işe yaramamıştır.

Resmi Türk Dil Kurumu, bu kez **Okul Sözlüğü** (Ankara 1994) adlı yeni bir sözlükle karşımıza çıktı. Bu sözlüğü **Prof. Dr. İsmail Parlatır** (Sözlük Bilim ve Uygulama Kolu Başkanı); **Prof. Dr. Hamza Zülfikar** (TDK Başkan Yardımcısı), **Prof. Dr. Nevzat Gözaydın** (TDK Asli Üyesi) hazırlamışlar. **Okul Sözlüğü'nün** ortaya çıkmasında resmi TDK'nin Bilim Kurulu ile Yürütme Kurulunun desteğini görmüşler.

Ben, 1970 yılından beri öğretmenlik yapıyorum. Özel ilgi alanım da yazım kılavuzları ve Türkçe Sözlükler. Pek çok insan sözlüklere ancak gerektiğinde baskarken, ben tıpkı roman, öykü, şiir okur gibi sözlük okumuşumdur. Sözlük okuma alışkanlığım bugün de sürmektedir.

Resmi TDK'nin Okul Sözlüğü'nü de büyük bir dikkatle okumaya başladım. Daha ilk sayfalarda sorunlar baş gösterdi. Sayfalar ilerledikçe öfkem ile üzüntüm birbiriyle yarışır duruma geldi. Ben gerek öğrencilik, gerek öğretmenlik yaşamımda, bu kadar ciddi-yetsiz, sorumsuz hazırlanmış başka bir sözlük anımsamıyorum. Bir sözlüğün yanlışları yalnızca hazırlayanlarını ve basımını yapan kurumu bağlamamaktadır. Hele hele bu sözlüğü devletin bir kurumu yayımlıyorsa, durum daha da

ürkütücü olmaktadır. Unutmayalım, bugün yalnızca ilk ve ortaöğretimde yaklaşık 9 milyon öğrencimiz vardır. Resmi TDK bu sözlüğünü hazırlayıp basarken, bu kitleyi hedeflemiş görünmektedir.

Resmi Türk Dil Kurumu, **Okul Sözlüğü** ile sanki "Devlet yaparsa en kötüsünü yapar" önermesini doğrulamak istemektedir.

Şimdi birlikte bu sözlüğün yanlışlarına şöyle kısaca bir göz atalım:

1. ETİMOLOJİ YANLIŞLARI

Okul Sözlüğü'nde hemen bütün sözcüklerin hangi dilden geldikleri (dil adı kısaltmalarıyla birlikte) gösterilmiştir. Herhangi bir not konulmayan sözcüğün Türkçe olduğu anlaşılmaktadır. Benim saptamalarıma göre **Okul Sözlüğü**'nde 70'e yakın etimoloji yanlışları vardır. İşte örnekleri: **Okul Sözlüğü**'nde **arter**, **bienal**, **ego**, **kek**, **keza**, **naklen**, **patinaj**, **sureta**, **uhde...** gibi pek çok sözcük yabancı dillerden geldiği halde Türkçe diye gösterilmiş. Bu arada Fransızca **kariyer** ve **vals** sözcüklerinin Arapça'dan girdiği belirtilmektedir... Bu affedilecek bir yanlış değildir...

2. SESLETİM (SÖYLEYİŞ) YANLIŞLARI

Okul Sözlüğü'nde genellikle yabancı sözcüklerin söyleyiş (uzun heceler, vurgulu heceler) özellikleri de belirtmiştir. Ancak bu konuda da çeşitli yanlışlarla karşılaşmaktayız. İşte örnekleri: **buhar** (buha:r) = Bu sözcüğün bugün yalın durumda da, ünlüyle başlayan ek alması durumunda da ikinci hecesi uzun söylenmektedir.

Cehennemî s. (cehennemî)= Bu sözcüğün son hecesi (mi:) biçiminde olmalıdır.

Din (I) is. (di:n)= Bu sözcüğün ünlüsü yalın durumda uzun söylenmez.

Hakir is. (ha:kir) (k kalın okunur)= Burada birkaç yanlış var: a) Bu sözcük isim (is.) değil, sıfattır. (**Türkçe Sözlük**'te de aynı yanlış var. 1988:I,598 b) Sözcük yalın durumda (hakir), ünlüyle başlayan ek alması durumunda (haki:r) biçiminde sesletilir. c) Sözcüğün içindeki k sesi, Türkçe sesletimde kalın değil, incedir. Sözcüğü Araplar gibi söylememiz istenmektedir. Niçin?

Midilli is. zool. (midi:lli)= Sözcüğün ikinci hecesi (di) değil (dil)dir. Sözcüğün yapısında uzun hece yoktur,(midi'lli) biçiminde (ikinci hece vurgulu) söylenir.

Nebi is. (ne:bi)= Bu sesletim biçimi yanlıştır, sözcüğün birinci hecesi değil ikinci hecesi uzun söylenir, (nebi:) biçiminde gösterilir...

İmam is. (i:ma:m)= Bu kadar büyük yanlışlık nasıl yapılır? Bugün Türkçe'de **imam** sözcüğü gerek yalın durumda gerek ünlüyle başlayan bir ek alması durumunda (imam) biçiminde söylenir, yani sözcüğün hiçbir hecesi uzun söylenmez... Sadece **İmamı Azam** (ima:mu:zam) vb. özel adlarda ikinci hecesi (ma:) uzun söy-

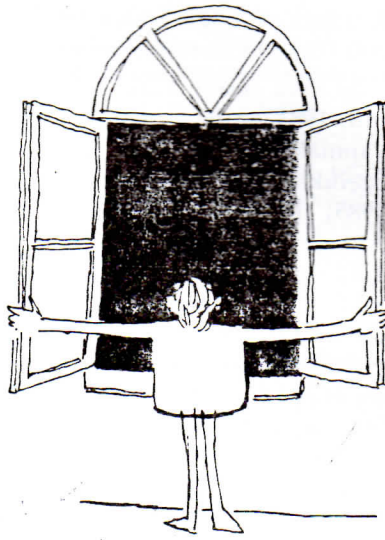
lenir. Bu sözlüğü kılavuz edinin öğrencilerimize, yabancı sözcüklerin nasıl sesletileceğini öğretmemiz mümkün değildir...

3) YAZIM YANLIŞLARI

Sözlükte çok değişik yazım yanlışlarıyla karşılaştık. **Hal** sözcüğü kimi yerlerde **hâl**, kimi yerlerde **hal** biçiminde geçiyor. **Yüzyıl** sözcüğü, **asır** maddesinde **yüz yıl** olarak ayrı, kendi maddesinde ise bitişik yazılmış. **Köprüyol** sözcüğü kendi maddesinde bitişik, **viyadük** maddesinde ayrı (**köprüyol** biçiminde) yazılmış... Başka **birara/bir ara**, **sıfat-fiil/sıfat fiil biribiri/birbiri...**

4) TANIM YANLIŞLARI VE TUTARSIZLIKLARI

Okul Sözlüğü'ndeki tanımlar çoğunlukla **Türkçe Sözlük**'ten aktarılmış. Kimi durumlarda bu aktarma beceriksizce yapılmış. Kimi tanımlar da ya muğlak ya da bozuk. Bir iki tanım örneği verelim. **Atatürkçülük,-ğü** öz. is. 1. Gerçeklere dayanan, evrensel ağırlıklı geleceğe yönelik, birbiri ile uyumlu amaçlar, uygulamalar ve ilkeler bütünü. Bu içeriği ile yeniliğe açık, dinamik özelliği ve bütünlüğü olan, birbirini tamamlayan bir düşünce sistemi. Bağımsız millî devleti, millî egemenliği, kişi özgürlüğünü, her çağda çağdaş olmayı amaçlar, akla ve bilime dayanır. 2. Bu ilkeye bağlılık. (s.70) Çok ilginçtir: Bu tanımda Atatürk'ün adından, çağdaş Türkiye Cumhuriyeti yaratmaya yönelik düşünce ve eylemlerinden (devrimlerinden) hiç söz edilmemesi çok yuvarlak, yoruma açık kavramların verilmesi sanırım sizin de dikkatinizi çekmiştir. Buradan **Atatürkçülük**'ü kaldırın; yerine **akılcılık**, **çağdaşlık**, **evrensellik**, **bilimcilik** gibi terimleri koyun, pek bir şey değişmez. Başka bir örnek; **uçan daire** is. Ne olduğu, nereden geldiği bilinmeyen, başka gezegenlerden uçup gelerek dünyamızda görüldüğü

Tan Oral

sanılan yassı yuvarlak biçimde uçan araç." (s.781) Tanım **Türkçe Sözlük**'ten (hiç denetlenip düzeltilmeden) olduğu gibi aktarılmış. Düzeltmesini de yazarlarına bırakalım...

5) DİL TERİMLERİ

Okul Sözlüğü'ndeki dil terimlerinin verilmiş biçimi, tanımlanması da şaşırtıcı. Burada yalnızca sözlükte yer almayan birkaç terimi yazayım. Şu terimler **Okul Sözlüğü**'nde yer almıyor: **İsteme kipleri, dilek-şart kipi, şart kipi, şart bileşik zamanı, şimdiki zaman kipi**... Bunlardan bazıları Türkçe Sözlük'te de yok... Bu tutarsızlık niye?

Elimde söz konusu edilecek daha pek çok not var. Bu kadar yanlışlı, eksik, yanıltıcı bir sözlüğü devlet eliyle sayıları 9 milyonu bulan öğrencilerimize sunmak çok büyük bir yanlıştır. Kendini Türk dili konusunda tek bilimsel yetkili kurum olarak gören resmi Türk Dil Kurumu, böyle ciddiyetten uzak, sorumsuzluk ürünü bir sözlüğü yayımlamakla bizlere (özellikle öğrencilere ve öğretmenlere) büyük bir haksızlık etmiş olmaktadır.

Konuyla ilgili bütün resmi (Milli Eğitim ve Kültür Bakanlıkları, Yüksek Öğretim Kurulu, Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu...) ve özel kurumları (Türkiye Yazarlar Sendikası, PEN- Edebiyatçılar Birliği, vd) göreve çağırıyorum. Lütfen, resmi TDK'nin bu Okul Sözlüğü'nü inceleyin, inceletin... Sorumluları hakkında yasal girişimlerde bulunun...

Şunu unutmayalım: **Türkçe Sözlükler ile yazım kılavuzlarında tek bir yanlış dahi bulunmalıdır.** ■

(*) İstanbul Üniversitesi Türkçe Öğretim Görevlisi

46. FRANKFURT FUARININ ARDINDAN KİTAP SERÜVENİ

Yüksel Pazarkaya

Frankfurt'ta bir kitap fuarı daha sona erdi. Otuz yıldır aksatmadan fuarı dolaşan biri için, değişik görünümünden söz etmek kolay değil. En önemli değişim, son yıllarda basılı kitabın yanı sıra, özellikle sözlük ve ansiklopedi alanlarında elektronik kitabın da kendine yavaş yavaş yer edindiğini görmek oldu. Bir minik diskete kocaman bir sözlük sığıyor. Bu gelişme henüz başlangıcında. Önümüzdeki yıllarda daha da gelişerek yaygınlaşacak ve belki de 2000 yılının kitap fuarında kitabın yanında bilgisayar ekranı da eşit nicelikte temsil edilecek.

Yalnız bu gelişmenin, kitap kültürünün de sonu olacağı biçimindeki görüşe kesinlikle katılmıyorum. Nasıl sinemaya karşın tiyatro kültürü devam ediyorsa, televizyon sinemayı yok etmemişse, video televizyonun yerini almadı ve alamayacaksa, kültürün orta direği basılı kitap da bitmeyecektir.

Frankfurt'ta ikinci göze batan değişim de, geçen yıl ilk kez gerçekleşen ve bu yıl yinelenen Türkiye yayıncılığının Kültür Bakanlığı desteğinde ve örgütlenmesinde derli toplu bir biçimde temsilidir. Ve iki yıldır fuara Kültür bakanlarının da katılmalarıdır. Geçen yıl Fikri Sağlar, bu yıl da yeni Kültür Bakanı Timurçin Savaş fuar süresince Frankfurt'taydılar. Türkiye kitap sergisini açtılar, fuara gelen Türk okurlarla söyleştiler, toplantılar ve resmi görüşmeler yaptılar.

Geçen yıl bu girişim bizi ne kadar sevindirmişse, bu yıl da onca tedir-

gin etti. Nedenleri çeşitli. Bir kez Türk kitapları bölümünde geçen yıla göre en ufak bir gelişme yok, tersine eksiklik var. Bir çok yayınevi protesto mahiyetinde Kültür Bakanlığı çatısı altında Frankfurt Kitap Fuarına katılmayı bu kez reddetti. Bizce bu hem bir diyalogsuzluk sonucu, hem de yayıncılar kitap yasaklarından, yazar tutuklamalarından gittikçe artan biçimde tedirginlik duyuyorlar. Gerçek bir düşünce özgürlüğünün sağlanmasının yanı sıra Kültür Bakanlığı, maddi desteği sağlayarak, yayıncıların Frankfurt Kitap Fuarına kendi örgütlemeleriyle katılmalarını gerçekleştirmesi daha verimli olacaktır.

Bu yıl Frankfurt Kitap Fuarı'nın özel konuğu Brezilya oldu. Özel bir pavyonda topu topu yüz yıllık bir tarihi olan Brezilya yayıncılığı ve kültürü sergilendi. Önemli olan yalnızca fuardaki sergileme ve etkinlikler değil elbette. Bu vesileyle, Brezilya yazını ve kültürü üzerinde Almanya çapında radyo, televizyon ve gazetelerde günlerce, haftalarca yayın yapılmasıdır. Yayınevlerinin Brezilya yazarlarını daha fazla çevirip Alman okurun karşısına çıkarmalarıdır.

Biz bunu yıllardan beri yazılı ve sözlü olarak özel ve resmi Türk yetkililere dilimizin döndüğünce anlatmağa çalıştık. Nihayet geçen yıl Frankfurt'a gelen Kültür Bakanı Fikri Sağlar, derhal müracaat edediklerini bildirmişti.

Aynı şeyi bu kez Timurçin Savaş söyledi. Demek ki, bu arada henüz

gereklî başvuru yapılmamıştı. Timurçin Savaş, fuar müdürüyle görüşürken, Türkiye'nin 1998 yılı için başvuruda bulunmak istediğini bildirdi. Bakalım bu kez resmi başvuru gerçekleşecek mi?

Görüşme sırasında, fuar müdürünün bakana yönelttiği sözlerin üzerinde kısaca durmalıyız. Müdür, Türkiye'nin, *insan hakları, demokrasi, düşünce özgürlüğü, kitap yasakları, kitapları yüzünden hapisteki yazarlar* konularında Alman kamuoyunun gözetimi altında ve Almanya'nın gündeminde olduğunu bildirdi. Bu nedenle hemen olumlu bir yanıt verecek durumda olmadığını söyledi.

Elbette, Frankfurt kitap fuarına şimdiye dek konuk ülke olarak çağrılan devletler arasında da bu sorunlar açısından Türkiye'den pek de iyi olmayanların sayısı hayli kabarık, hatta bu yılın konuk ülkesi Brezilya'nın sokaklarında iş ve ticaret çevreleri, polisle işbirliği halinde, yani devletin göz yummasıyla kimsesiz sokak çocuklarını sistematik olarak öldürdüğünü söyleyebilirsiniz.

Ancak, bizi ilgilendiren gerçek de, fuar müdürünün sözlerinde dile gelen, düşünce özgürlüğü üzerindeki kısıtlamalar, kitap yasakla-

rı, yazarların mahkum edilmesidir. Kültür Bakanı bu sözler karşısında ezildi mi, bilmem, ama bu tür eleştiriler bizim karşımıza çıktıkça, istesek de istemesek de çok eziklik duyuyoruz.

Bu nedenle meclisteki demokratikleşme ve düşünce özgürlüğü yasalarının bir an önce çıkarılması, artık kaçınılmaz hale gelmiş bir zorunluluktur. Fuar yönetimi istiyor diye değil, bizim insanlarımız buna layık oldukları için, bu yasaları çıkaracağız, demek de artık yavan ve anlamsız kalıyor. Zira, dediğimiz gibi, ya da başbakanın üslubuyla dediği gibi, düşünce özgürlüğü ya çıkacak, ya çıkacak, noktasındadır bugün. Ve ben kültür bakanı olsam, düşünce özgürlüğünü güvence altına alacak, kitap yasaklamaya son verecek, yazar ve çevirmenlerin cezaevine girmelerini olanaksız kılacak demokratikleşme yasaları meclisten geçmeden yurtdışı gezisi yapmazdım. Hele hele Frankfurt Kitap Fuarı gibi bir düşünce özgürlüğü panayırında boy göstermez ve boy hedefi de olmazdım.

Böyle bir ortamda Kültür Bakanlığının maddi manevi desteğiyle Frankfurt DGB, sendika binasında düzenlenen sözde kültür forumları

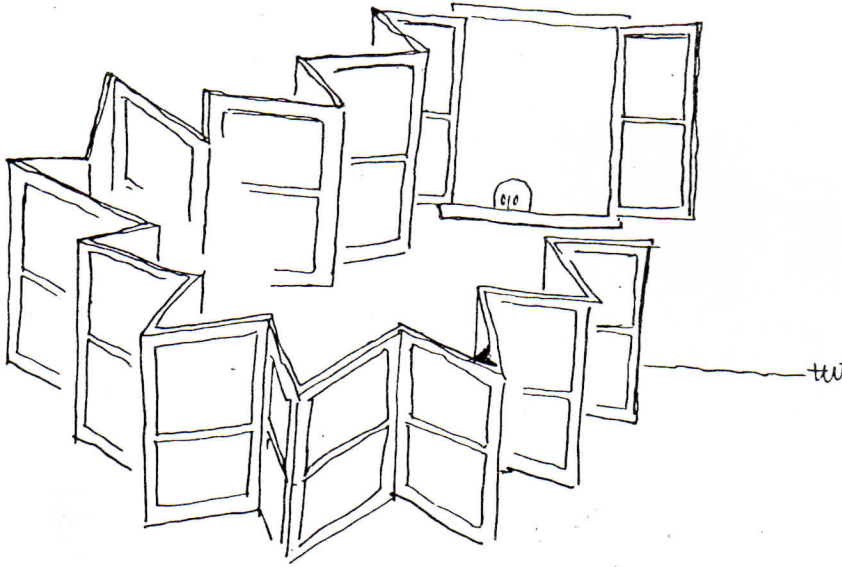
da bence ayrı bir konu. Bu kez, bakanın açış konuşması, müsteşar Emre Kongar'ın ve tanınmış edebiyat ve sanat adamı Doğan Hızlan'ın da konuşmacı olarak katıldıkları açık oturumun konusu, yurtdışında kuşaklar arasındaki kültürel iletişim sorunuydu. Bizce bu konuda iki yetkili konuşmacı vardı, biri ikinci kuşak dediğimiz kuşaktan şair ve denemeci Zafer Şenocak, diğeri de uzun yıllardır Stockholm'de yaşadığı için, sorunları yakından bilen yazar Demir Özlü.

Bize kalırsa, Kültür Bakanlığının fuara katılmak üzere görevlendirildiği kişiler, boylarını ve boyutlarını aşan bu tür gösteriş toplantılarını yerine kendi asli görevlerini daha iyi yerine getirmelidirler. Kültür Bakanlığının standında sergilenen kitapları Alman okura tanıtmak amacıyla çıkarılan katalog, içindeki Tarzanca Almancayla tam bir yüz karasıdır. İçeriğine değinmeye gerek bile yok.

Tasarruf önlemleri nedeniyle zorunlu kitapları bile basamaz hale gelen kültür bakanlığı, böyle bir kataloğa yatırım yaparken, kendilerini bir kalem geçelim, Almanya'daki iki milyon yurttaşını da rezil etmeğe hiç hakkı yok. Bakanlık, bu ülkede Almanca yapıtlarıyla ödüller almış, günümüz Alman edebiyatının sahip çıktığı, örneğin açık oturuma çağırdığı Zafer Şenocak gibi Almancanın ustası yazarların, Alman üniversitelerinde Alman dili ve edebiyatı dersleri veren Türk asıllı germanistlerin varlığından haberi yoksa, o zaman bütün iyi niyetli çabasına da bizce hiç mi hiç gerek yoktur.

46. Uluslararası Kitap Fuarında Türkçe'den çevrilen yeni kitap yoktu.

Kültür bakanlığının kulakları çınlasın, bu yıl Alman yayınevleri, Türkiye'den bir tek kitabın bile Almanca çevirisini çıkarmamış. İlk kez böyle bir boşluğu yaşıyoruz yıllardan beri, son derece düşündürücü olması gerekir. ■

DÜŞ GEZGİNİ: GERARD de NERVAL

Erdal Doğan

Bizde genellikle çevirmenler, bir şairin şiirini çevirip okura sunduklarında, o şairin yaşamına ve sanatına çok az değinimlerde bulunuyorlar ya da hiç bulunmuyorlar. Oysa okurun, özellikle yabancı bir şairi iyi değerlendirebilmesi için onun yaşamını, sanat ortamını ve sanatını da ayrıntılı bir şekilde bilmesi gerekir. Eğer, bu yabancı şairin Türk edebiyatına katkıları varsa bunlarda açıklanmalıdır.

Erdoğan Alkan, bu öğeleri göz önüne alarak 19. yüzyıl Fransız şairlerinden Baudelaire, Rimbaud, Mallarme üstüne yaptığı çalışmaların ardından, bu kez 'Düş Gezgin'i' adlı kitabıyla da Gerard de Nerval'i şiirseverlere sunuyor. Alkan kitabında, Nerval'in "**Şiir Üstüne Düşünceleri**", "**Küçük Aylaklık Şatoları**", "**Les Chimeres**"(Ejderha Kızlar) adlı şiir kitaplarının yanı sıra "**Sylvie**" ve "**Aurelia**"(Rüya ve Yaşam) adlı uzun öykülerinin de çevirileri yer alıyor.

Nerval, yaşadığı dönemde bir şair olarak sesini tam duyuramamış Baudelaire, Rimbaud gibi '**La-netlenmiş Şairler**'dendir. Edebiyat dünyasının düşman sessizliğiyle karşılaşmış buna çok farklı tepkiler göstermiştir. Şiirin uzun soluklu yürüyüşünde düş kırıklıklarına uğramış, hatta dizelerden bir süre uzaklaşmıştır. Nerval, Arsene Houssaye'ye yazdığı bir mektubunda şiir serüvenini üç döneme ayırır; "İlk dönem dizelerini gençliğin coşkusuyla,

ikinci dönem dizelerini aşkla, sonuncuları ise umutsuzlukla yazdım" der(s.35).

19 yaşında Alman gizemciliğiyle Goethe'nin Faust'unu Fransızcaya çevirerek tanışan Nerval'in Birinci ve İkinci dönem şiirlerini okuduğumuzda, romantizmin ilkelerini benimsediğine tanık oluruz. Konuşur gibi sade yazılı bu şiirlerde, sıradan insanların duygularını ve sıradan olayları dile getirdiğini; karmaşık benzetmele-re ve sözcük oyunlarına kaçmaksızın yalın bir anlatım dilini seçtiğini görürüz. Fakat edebiyat dünyasının şiirlerine olan duyar-sızlığı onu şiir dışına; tiyatro oyunlarına, öyküye, düz yazıya iter. Tiyatroyla özel olarak ilgilenir ve bu alanda çok değer verdiği Alexandre Dumas'yla tanışır. Birlikte "Opera Comique"nin sözlerini yazarlar.

1841'in Şubatında ilk delilik krizi başlayan Nerval'i kliniğe yatırır-rlar. 1850 yılından sonra sıklaşan krizleri tehlikeli bir hal almaya başlayınca, günlerinin çoğu klinikte geçer. En büyük yapıtı olarak bilinen **Ejderha Kızları'nı**, **Sylvie'yi**, **Rüya ve Yaşam'ı** şizofrenikken yazar. Bu ürünlerinde düşsel yolculuklara çıkan bir gezginin susturulamayan yürek atış-ları duyulur. Nerval'in 'imkansız roman' olarak nitelediği **Aurelia (Rüya ve Yaşam)** adlı uzun öykü-sünde; iki yaşındayken yitirdiği annesine duyduğu özlemleri sev-diği kadında tanrısalılaştırdığı gö-rülür. Bu arzusunda; yaşadığı olaylar karşısında uğradığı düş kırıklıklarının, onu çoğu zaman geçmiş yaşamın kıyılarına savur-ması ve orada kendini arama dü-şüncesinin bilinç altında yer edin-diği gerçekliği karşımıza çıkar. Öyleki, kendi trajedisini dillendir-mek istediğinde, mitolojilerden dahi yararlanmaktan kaçınmaz. Kimi ürünlerinde efsanelerin kah-ramanlarına göndermeler yapar-

ken, kimi ürünlerinde de efsane-lerle özdeşleşir. Kendini en iyi duyumsadığı anlar olarak niteler hayalleri, rüyaları.

Nerval için gerçek yaşam geç-miş yaşamın düşlerle, rüyalarla örtüşmesi hali olur. Bu hal onun gerçekliğidir aynı zamanda. **Au-relia**'da, çevresindeki herşeyin biçim değişikliğine uğradığını dil-lendirirken, bu değişikliğin anlatımında efsanelerin devlerin-den, canavarlarından yararlanır; "Sonra canavarlar şekil değiştiriyorlar, ilk derilerinden soyunup, dev ayaklarının üstünde, daha bir güçlü duruyorlardı; gövdelerinin koca kitlesi dalları ve bitkileri kırıyor ve doğanın düzensizliğinde birbirlerine saldırıyorlardı. Ben de katılıyordum kavgaya, çünkü benim de bedenim onlarınki gibi acayıptı" (s.274)

Görüldüğü gibi, Nerval, efsane-lerle kendi çağı arasındaki ilişkiyi kurarken efsanelerin özünde bir değişiklik yapmaz, aksine 'geç-mişte yaşayan bu varlıkların' ken-di yaşadığı çağın varlıklarıyla iliş-kisini kurar. Yine **Aurelia**'da "Ve gördüğüm canavarlar, artık evcil-leşmişler, acayip şekillerini atıp erkek ve kadın halini alıyorlardı" der (s.274). Zaten uygarlık tarihi-nin gelişimine baktığımızda, do-ğaya hakim olan insanın vahşice, canavarca uygulamalarına tanık olmuyor muyuz? Bu bağlamda, Nerval'in çağını anlatırken mito-lojilerden yararlanmasına veya göndermeler yapmasına bir şizof-renin sayıklamaları diyerek geçiş-tirebilir miyiz?

Nerval'in özellikle kriz anların-da yazdığı son öyküleri, acılarının yaprak yaprak kanaması gibidir. Geçmişle gelecek arasında gidip gelmeleridir. Kriz anları dışındaysa Paris'in sokaklarında başıboş, parasız yaşamını sürer. Ta ki 26 Ocak 1856 yılında kendisini bir sokak lambasına asana dek... Oy-

sa gençlik şiirlerinden birinde kuşun ölümünü şöyle anlatır Nerval; "Derken sisli güz çalar kapıyı/ Susar... soğuklar düşmeden daha/ Yazık! Hiç değil mutlu olmalı/ Kuşun ölümü-ormanda!" (s.191)

Nerval'in yaşarken ilgi görmeyen şiirleri, ölümünden 68 yıl sonra Andre Breton ve arkadaşları tarafından gün ışığına çıkarılır. Breton, Nerval'in 'Ateşin Kızları'na girişte kullandığı 'supernaturalisme'i gerçeküstücülüğün kaynağı olarak görür. **Birinci Gerçeküstücülük Bildirisi**'nin ardından gözler Nerval'in yapıtlarına çevrilir.

Erdoğan Alkan, bu çalışmasında Nerval'in Türk şiiri üzerindeki etkilerine de ayrıntılarıyla yer vermiş. Nerval'in şiirini iyi tanıyan Ahmet Hamdi Tanpınar, Yahya Kemal ve az tanıyan Cahit Sıtkı, İlhan Berk, Cemal Süreya, Attilâ İlhan gibi şairlerimizin şiirleriyle karşılaştırmalar yapmış. Bizim şiirimizde, Nerval'den en çok etkilenenler arasında Ahmet Hamdi Tanpınar ve Yahya Kemal'i görüyoruz. Tanpınar, kendi şiirini Nerval'e oturttuğu halde Türk okurunu Nerval'den yoksun bırakır. Yahya Kemal ise Nerval'in 'Rüya ve Yaşam'ını baş ucu kitabı yapar. Hatta öldüğünde bu kitap masasında açık bulunur. Her iki şairin de şiirini rüya üstüne oturtması nedensiz değildir. Kökeni Nerval'in **Rüya ve Yaşam**'ına dayanır. Yahya Kemal, bir söyleşide Nerval için şunları söyler: "Makale eskir, ama hakiki şiir her zaman yeni olarak kalır.. Bu sebepten dolayı Homeros yenidir, Virgile yenidir, Gerard de Nerval yenidir." (s.57) ■

Düş Gezgini, Gerard de Nerval- Yaşamı, Sanatı, Yapıtları/Erdoğan Alkan/Broy Yayınları/320 s.

Yetmiş Üç Kala

Yusuf Ziya Bahadınlı

Yetmiş Üç Kala, Bahadın Kültür Derneği'nin Yusuf Ziya Bahadınlı için hazırlamış olduğu bir yapıt.

Dernek, Yusuf Ziya Bahadınlı ve kitap için şunları söylüyor: "Yusuf Ziya Bahadınlı, birçok "ilk"leri taşıyan ve bizle tanıştıran bir Bahadın'dır. Herşeyden önce Bahadın'da yetişen, ordaki kültürle yoğrularak kişiliğinin temel taşlarını oluşturan bir yazarımızdır.

Çoğu öykü ve romanlarında Bahadın'ı ve Bahadın insanlarını işler. İlk romanı "Güllüceli Kazım"da yazar, kendi çocukluğunu anlatırken, dönemin Bahadın'ında yaşayan tüm çocukların yaşamlarını, sevinçlerini, heyecanlarını, korkularını anlatıyordu.

Romanda, çocukluğunun "Yusuf Ziya"sını ileride Bahadınlı yapan nedenlerini görürüz.

Aynı şekilde ilk hikâye kitabı "İtin Olayım Ağam", "Haçça Büyüdü Hatış Oldu", "Titanik'te Dans", "Öyle Bir Aşk"ta da yine Bahadın vardır. O bir anlamda Bahadın yazarıdır; romanlarıyla, hikâyeleriyle, anılarıyla Bahadın'ın yakın tarihini anlatır da diyebiliriz.

Böyle söylerken onu dar bir çerçevede tutmak istemiyoruz; çünkü

ülkemizde Bahadın gibi nice Bahadınlar, Bahadınlı gibi nice Bahadınlılar vardır. Birşey daha var: Ona sadece bir anlatıcı gözüyle bakmadığımızı, "Bahadın" imajına yerli güzellikler kattığı inancını da taşıdığımızı belirtmek isteriz.

Biz burada, bu kitap-albümün hayat hikâyesini birkaç fotoğraf birkaç belge, iki yazı, iki hikâyesi aracılığıyla ve bir film hızıyla anlatmak istedik.

"1994 Bahadın Şenliği" içinde, "yetmiş üç kala" onunla Bahadın'da birlikte olmak, sevincimize sevinç katacaktır."

Yazılar Filmatik

Yılmaz Onay
Mitos Yayınları, 208 s.

Yazılar Filmatik, tiyatro oyun yazarı ve yönetmeni Yılmaz Onay'ın ilk romanı. Almanya'da yetişen bir Türk gencinin kendi öz kaynaklarını dönüş sancıları ve "yabancı"ların önüne örülen aşılmaz duvarları konu edinen kitap, roman-film senaryosunun iç içeliğinin illginç bir denemesi.

Yazılar Filmatik'in yazarı 1937 yılında bir öğretmen oğlu olarak, Gaziantep'in bir sınır köyünde doğdu. Liseyi Ankara'da okudu. İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesi'ni 1960'da bitirdi.

Yüksek öğrenimini sürdürürken

İTÜ Genç Oyuncular kadrosuna katıldı, oyunculuk yaptı. Yüksek öğreniminden sonra Ankara Deme Sahnesi, Çağdaş Sahne, Ankara Sanat Tiyatrosu'nda dramaturg ve yönetmen olarak çalıştı. Yönetmenlik ve oyun yazarlığını, mesleği mühendislikle birlikte sürdürdü.

Sahne çalışmaları için, bir süre Hollanda, Fransa ve Almanya'da bulundu.

12 Eylül'de Sıkıyönetimce gözaltına alındı, yargılandı. İşkence gördü.

Toplumcu gerçekçi anlayışta tiyatro yapması ile tanındı. Tiyatro oyunları yazdı; oyunlar ve kuramsal tiyatro kitapları çevirdi, roman-dan tiyatroya uyarlamalar yaptı, birçok oyun yönetti.

Eserleri ve çevirileri Bilim Sanat, Yarın, Adam, Hacı ve Mitos Yayınları içinde yayımlandı. Yayımlanmış 14 adet oyunu (çocuk ve gençlik oyunları ile birlikte) vardır. Halen, Devlet Tiyatroları İstanbul Müdürlüğünde yönetmen olarak çalışmaktadır.

Kaçış Düşleri

Gülseren Engin
Demet Yayıncılık, 94 s.

Kaçış Düşleri Gülseren Engin'in son kitabı. Kitapta; *Kaçış Düşleri* (1993 Ömer Seyfettin Öykü İkincisi), *Eski Günlerden Anılar Kaldı*, *Hüznün Buruk Tadı* (1994 Ömer Seyfettin Özel Ödülü), *Çay Molası*, *Bol Soğanlı Balık Ekmek*, *Bayramlar Eskimesin*, *Buluşma*, *Gün Boyu Karabasan*, *Gözlerde Hüznün*, *Cennet Düşü*, *Carmen adlı öykülerinden ve Yazılmayan Öykünün Günlüğü ya da Öykünün Öyküsü*'nden oluşuyor.

Kitabın 'sunu'sunu yazan Tarık Dursun K., Gülseren Engin'in öyküleri için şunları söylüyor; "Gülseren Engin'in yazdıklarını daha önce

okumuştum. Bana geleceğe dönük kimi umutlar vermedi değil. Hikâye, edebiyatın en zor alanıdır. Şiir kadar zordur bence. Sabır ve direnç işidir. Hikâyenin gelip geçici tutkulara yer verdiği, onları kabullendiği sanılır. Oysa değildir, öyle gelir; özellikle de yazara...

Gülseren Engin bunu biliyor. O nedenle direniyor, hikâyeciliğini disipline ediyor, bir hikâyesi, öbür hikâyesini aşma çabası güdüyor. Bu, onun adına olumlu bir nottur. Her hikâye, hikâyeci için bir aşama olmalıdır. Nereye kadar, peki? kendi sesini, kendi hikâyeciliğini bulana kadar.

Siz de okudukça göreceksiniz; Gülseren Engin'in yazış biçimi (uslûbu) eni konu bir ustalık göstermektedir. Bir kusuru varsa, bu, anlatımından gelen değil, ustalığından gelme kusursuzluk olabilir. Belki konu seçimlerindeki kimi isabetsizlikleri kusur sayabilirsiniz, ona bir şey diyemem. Ne var ki, aynı Gülseren Engin, buradaki kusuru ya da kusurları bir çırpıda satır aralarından süzdürüp damıtarak ayıklayabilmektedir de. Gülseren Engin, bir kadın. Öncelikle. Bu nedenle kişilerine yaklaşımı da, kişilerin arasından çekip çıkardığı ve baş kişi yaptıkları da bu öncelikliğine sırt çevirmiyor. Kuşkusuz, en çok tanıdığı, dünyasına kolaylıkla ine-

bileceği, girebileceği ve gerçekçi olabileceği bir cinsin (yani kadının, yani kendisinin) o bizim bilmediğimiz, bilemeyeceğimiz evreninde gezinecek; bizi o evrenin açılmadık, tanınmadık yanlarına götürecektir."

Adı Barış

Hasan Hüseyin Yalvaç
Prospero Yayınları, 64 s.

Kalktım sessizliğin o görkeminden

Selvilerle birlikte kaldırdım başımı göğe

Başladım bir kez daha

O güzelim türküye.

Adı Barış, Hasan Hüseyin Yalvaç'ın okurlarına ulaştırdığı son şiir kitabı. Şair, kitabı için bakın neler söylüyor: "*Adı Barış*, bir kavganın görkemli adıdır. Sevgili ağabey

Nusret Kemal Otyam, bu adı önermekle ne iyi etti, sağolsun.

Bu kavga; kaşlardaki, gözlerdeki karaya; gecede, mağradaki karaya değil. Bu kavga; beyinlerdeki kara düşünceye karşı verilmektedir.

Sivas yangınlarında yanan canlar bizim canlarımızdır. Bu yangını çikaranlar kara düşüncelidir. Bu kara düşünceye karşı aydınlığı başat kılmanın adıdır barış. Barış adlı kavga sıkı sıkı sarılam.

Şiir, bizden bunu bekliyor." ■

TYS'den TDK'ya Tepki

TYS, Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığına gönderdiği birer mektupla Türk Dil Kurumu Sözlük Bilim ve Uygulama Kolu tarafından yayımlanan Okul Sözlüğü'nün toplatılması ve gerekli düzeltmelerin yapılmasını istedi.

Mektupta "Sözlükte yer alan Türkçe sözcüklerin etimolojik kökleri ile ilgili vahim hatalarla doludur. Bu kitabın okullarda Türkçe öğretiminde kaynak olarak kullanılması dilimizin geleceği açısından hayati sakıncalar içermektedir" denildi.

Üyemiz Bedrettin Aykın Radyo Umut'da...

Üyemiz Bedrettin Aykın, İstanbul'da 94.3'den yayın yapan Radyo Umut'da her salı 21.00-22.30 saatleri arasında "Aydınlığa Omuz Verenler" isimli bir edebiyat programı yapmaktadır.

Aykın, edebiyatımızı dün ve bugünü ile ele aldığı programının ilk bölümünde, ölüm tarihlerine göre, yitirdiğimiz edebiyatçılarımızı anmakta; yapıtlarından örnek pasajlar sunmaktadır.

İkinci bölümde ise, günümüz edebiyatını, aylık edebiyat dergilerini ve dergilerde yer alan nitelikli ürünleri tanıtarak sürdürmektedir.

Programının son bölümünde ise kendisine ulaşan yeni kitapları tanıtmaktadır.

Üyemiz Bedrettin Aykın'a başarılar diliyor, ilgilenenler için yazışma adresini veriyoruz: Bedrettin Aykın, P.K. 36, 80072, Beyoğlu-İST.

Tel: 0 212 245 32 84

Sait Faik Anıldı

Sait Faik, doğumunun 88. yılında anıldı. İstanbul İl Halk Kütüphanesi'nde düzenlenen "Doğumunun 88. Yılında Sait Faik" konulu panelde konuşan tiyatro ve sinema sanatçısı Mücap Ofluoğlu, Sait Faik'in bütün gerçekleri, düşleri ve acılarıyla İstanbul'u ve İstanbul'un insanlarını anlatan duygulu ve içli bir yazar olduğunu belirtti. Yazarla ilgili anılarını da aktaran Ofluoğlu, Orhan Kemal ile romanı üzerinde konuşurken Sait Faik'in "O nedir?" diye sorması üzerine Orhan Kemal'in "Bu bir roman, yani senin yapamadığın şey" diye yanıt verdiğini, Sait Faik'in ise "O kadar uzun yazıyı kim okur? Oysa benim yazdıklarımı insanlar defalarca okuyor" dediğini belirterek, Faik'in öykülerinin sevilerek okunduğunu söyledi.

Emin Türk Eliçin Vakfı Kuruldu

Bilimdami, yazar, sanatçı, gazeteci ve her kesimden insanın katkısıyla kurulan Emin Türk Eliçin Vakfı çalışmalarına başladı.

Vakıf yöneticileri "ETEY'in toplumun aydınlanma çabalarını sürekli kılacak her türlü öneriye açık bulunduğunu, aydın düşünceli dostların katkılarıyla amacına ulaşacağını" belirttiler. ETEY'in ilk girişimiye, Eliçin'i genç kuşakların da tanınması amacıyla hazırlanacak olan 'Emin Türk Eliçin Armağanı' adlı kitap olacaktır. İmece'ye dayalı bir yöntemle hazırlanacak bu armağan eser için Vakıf yöneticileri, Eliçin'le ilgili her türlü belge ve yazıyı, çalışmalarına ilişkin değerlendirmeleri 'Armağan Kitap'ta yayınlamak üzere kendilerine aktarılmasını istediler. Vakfın haberleşme adresi: Piyerlotti Cad. 19 Kat 2 D.5 Çemberlitaş-İst.

Üyemiz Yılmaz Odabaşı Tutuklandı...

Gazeteci, yazar ve şair Yılmaz Odabaşı'nın Şeyh Sait İsyanı üzerine yazdığı bir kitaptan dolayı İstanbul DGM'de verilen cezasının vicahiye çevrilerek tutuklanıp cezaevine konuldu.

Avukatları, Odabaşı'nın Bağımsız Şırnak Milletvekili Mahmut Alınak'ın "Parlamentodan 9. Koğuşa" isimli kitabının da yayımcısı ve dağıtımıcısı olduğunu belirterek, kendi el yazısıyla bıraktığı bir notta MİT tarafından alındığını bildirdiğini belirttiler. Odabaşı'nın durumu üzerine araştırma yaptıklarını kaydeden avukatları, Odabaşı'nın İstanbul DGM tarafından verilen cezasının vicahiye çevrilmesi sonucu Ankara Merkez Kapalı Cezaevine gönderildiğini belirttiler.

Erdoğan Alkan'ın Şiir Akımları Seminerleri

Üyemiz Erdoğan Alkan, Evrensel Kültür Merkezi'nde "Dünyada ve Türkiye'de Temel Şiir Akımları" konulu bir dizi seminer vermeye başladı.

Alkan'ın ilk seminer konusu "Romantizm Akımı"ydı. Bu akımın bizde Tanzimat Edebiyatıyla arasındaki ilişkileri de irdeleyen Alkan, ayrıca "Klasizmin Doğuşu ve Divan Edebiyatımız Üzerindeki Etkileri"ni de anlattı.

Erdoğan Alkan'ın 4 Aralık'ta başlayan bu seminerleri, "Gerçeküstüçülük" ardından "Gerçekçilik" akımlarının anlatımıyla sürecek. ■

Elbisem Çekik Kokar

I-

rüzgara tutunarak doğdum
dinn
ebem körlemesine göbek
kulağıma üfledi makamınca
leğene bir kulaç bir kulaç
suya sabuna tarzan

anamın kirmanı çevrilerek ağlar
aboov
ekmeğe şalgamı banıp büyüdüm
kırk bir kere aboov
sırtladım babamın ayak kokusunu
taşıdım nereye

II-

hazırolda yakalandım yağmura
elbisem çekik kokar
aman da çaylağa bir tütsü
selam dur

jilet vurdum
kalemkara bıyık taktım
everdim delikanımı
nerede kaldı yaşam bekçisi
düüt

III-

mendilim ipeklenir kanguru kuyruğunda
siyah şalvarım mongol gömlek
lü lü lüü Avustralya
döner kebab dönerek kavrulurum

Nihat Ziyalan
Sydney 1994

166588

ÜYELERE DUYURULUR

Yönetim Kurulu'muz,

9. Olağan Genel Kurul öncesinde

gerek bugüne kadar ki çalışmalarını hakkında bilgi vermek,
gerekse bu konudaki üye önerilerini öğrenmek amacıyla

17 Ocak 1995 Salı günkü

yönetim kurulu toplantısını

üyelerle birlikte yapmaya karar vermiştir.

Sendikamız'ın Setüstü 67/2 Kabataş adresindeki

Genel Merkez binasında **saat 14.00**'te yapılacak

bu toplantıya katılmanızı önemle rica ederim.

Oktay Akbal
Genel Başkan